

LIBAU
GRONINGEN & DRENTHE

Jaarverslag 2023

Foto voorkant

Foto: Walter Frisart FOTOwerk Architect: DAAD Architecten

In 2023 ontving DAAD Architecten de Inspiratieprijs, tijdens de uitreiking van de Drentse Architectuurprijs voor het ontwerp van acht biobased woningen in Exloo in opdracht van woningcorporatie Woonservice, Westerbork. De woningen zijn levensloopbestendig en bedoeld voor 1- en 2-persoonshuishoudens. Met een MPG (Milieuprestatie Gebouwen) van lager dan 0,5 voldoen de woningen nu al aan de eisen die in 2030 gelden.

FSC www.fsc.org
MIX
Papier | Ondersteunt verantwoord bosbeheer
FSC® C017135

CO2 neutral print

Inhoudsopgave

Ga direct naar de gewenste pagina door erop te klikken!

1 Peter Kuenzli en de toekomst van volkshuisvesting

De ‘wooncoöperatie’ als derde alternatief tussen huur en koop.

2 Samen aardgasvrij versterken, de praktijk

Een gesprek met de aannemer en twee bewoners in Loppersum.

3 Een gesprek met Jorien Bakker, Natuurmonumenten

Jorien Bakker over het nieuwe planningsparadigma.

4 In gesprek met Mariëlle Hoefsloot

De nieuwe directeur van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit.

5 Monumenten in Emmen, de extra inzet loont

Angelique de Ruiter en Louis Meijer, gemeente Emmen.

6 Onze projecten in 2023 24

We hebben ook dit jaar weer een aantal mooie projecten mogen doen. In dit jaarverslag tonen we een overzicht met een aantal gerealiseerde projecten in 2023.

7 Over Libau

- Onze organisatie 36
- De organisatie verbeeld 37
- Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit 40
- Aanbevelingen vanuit de commissies 41
- Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit 46
- Steunpunt Cultureel Erfgoed 48
- Erfgoedloket Groningen 50
- Samenstelling Commissies en RVT 2023 51
- Adviesaanvragen Groningen en Drenthe 52
- Jaarrekening 2023 53
- Waarderingsgrondslagen 2023 55

Dorien Fröling
Foto: Zeemering Media

Voorwoord

Bij Libau zetten we ons in voor de kwaliteit van onze leefomgeving. Dat we dit al bijna 100 jaar doen, zegt iets over ons aanpassingsvermogen in al die jaren. Als de wereld om ons heen beweegt, bewegen we mee en passen we ons aan, maar niet zonder ons doel uit het oog te verliezen. Nu de Omgevingswet is ingevoerd, heeft dat ook consequenties voor onze werkwijze. De wet was geen verrassing, dus we hebben hierop in de afgelopen jaren al kunnen anticiperen.

De adviescommissies zijn aangepast op de nieuwe situatie en voor het testen van het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) hebben we de gemeente Emmen bereid gevonden mee te werken aan de pilot. Zo hebben we niet alleen de noodzakelijke verbinding, maar ook een gebruiksvriendelijke en prettig werkbare aanvulling op Portaal Libau. Tevens krijgen we vanuit gemeenten vragen om eerder in het proces mee te denken en input te leveren voor aanpassingen van de nota's, of toe te treden tot kwaliteitsteams. De oude welstandsnota's zijn door uitstel op uitstel van de invoering van de Omgevingswet blijven liggen en behoeven logischerwijs revisie. Naast bovengenoemde aanpassingen is er ook sprake van een andere houding ten aanzien van de omgevingskwaliteit: van 'Nee tenzij' naar 'Ja mits'. Minder statisch, meer dynamisch en met oog voor kwaliteit buiten de gebaande paden. ▶

> **"Laten we daarbij recht doen aan de collectieve waarden van de leefomgeving in al haar schoonheid en verscheidenheid."**

Dit alles vraagt om een bredere kijk en meer flexibiliteit. Bovendien geeft het nieuwe energie. We kijken hiernaar uit. Het centrale thema van dit jaarverslag is transitie. Naast de Omgevingswet moeten er werkbare oplossingen gevonden worden voor de vele transities en opgaves van dit moment, die bijna allemaal een stevige impact hebben op ons ruimtegebruik. We zien zowel Rijk als provincies, gemeenten en professionals in het werkveld zoeken naar manieren om de verschillende ontwikkelingen en transities in goede banen te leiden. Gemeenten vragen van ons een meer strategische en integrale blik op de lopende programma's en dat zagen we afgelopen jaar ook terug in de vragen en opdrachten. Er is steeds meer aandacht voor opgavegericht en domeinoverstijgend werken. En dat moet ook wel, want de ruimte is beperkt. Laten we daarbij recht doen aan onze leefomgeving in al haar schoonheid en verscheidenheid en oog houden voor de waarden en kwaliteiten van het gebied en de regio. Dat doen we door gebruik te maken van ontwerpkracht en door de logica van ons landschap te volgen. Zo zorgen we ervoor dat we hier in het Noorden samen de juiste keuzes maken voor de langere termijn en onze regio herkenbaar en aantrekkelijk blijft. Belangrijk is dat we elkaar blijven opzoeken en elkaar vinden in een gezamenlijk gedragen beeld over onze toekomst.

Libau maakt zich hiervoor sterk via de verschillende opdrachten, de steunpunten, de adviescommissies en het Erfgoedloket. Dat doen we samen met de verschillende overheden, bewoners en samenwerkingspartners. In dit jaarverslag treft u naast interviews met kenners en ervaringsdeskundigen ook een groot aantal voorbeelden van projecten en adviezen van het afgelopen jaar aan. Peter Kuenzli deelt zijn creatieve oplossing voor nieuwe manieren van bouw en ontwikkeling. We beschrijven een mooi voorbeeld van de kracht van - en samenwerking tussen - bewoners in Loppersum. Jorien Bakker draagt vanuit ecologisch perspectief argumenten aan om bij de verschillende opgaven de relatie met de omgeving te blijven zoeken. Mariëlle Hoefsloot, directeur van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit adviseert om in deze tijd van nieuwe ontwikkeling gebruik te maken van de kennis van onze commissies en vooral het gesprek te blijven voeren. Het voorbeeld van de gemeente Emmen laat zien dat een proactieve benadering van monumenteigenaren wel degelijk resultaat oplevert.

Dorien Fröling
Directeur Libau

De Pieter Smitbrug in de gemeente Oldambt is de opvallende fiets- en voetgangersbrug die Blauwestad met de stad Winschoten verbindt. Foto: Janna Bathoorn

1. Peter Kuenzli en de toekomst van de volkshuisvesting

Met het boek 'Operatie Wooncoöperatie', dat Peter Kuenzli met Arie Lengkeek publiceerde in 2022, gooide hij een flinke steen in de vijver. Een pleidooi voor een 'derde weg' in de woningbouw, als volwaardig alternatief naast de marktsector en de woningcorporaties. Maar in bredere zin ook een roep om de herwaardering van de Nederlandse volkshuisvestingstraditie. Een gesprek met een bevlogen pleitbezorger voor goed en betaalbaar samen-wonen.

Peter Kuenzli ziet een zeer belangrijke rol weggelegd voor bewoners en bewonersgroepen als opdrachtgever naast 'overheid' en 'de markt'. Foto: Zeemering Media

Noord-Nederland heeft een bijzondere plek in het hart van Peter Kuenzli. De in Delft geschoolde bouwkundige begon zijn carrière als consulent voor deze regio vanuit het Landelijk Ombudsteam Stadsvernieuwing, om daarna als directeur aan de slag te gaan bij woningbouwvereniging Gruno. Hij werkte daar onder meer aan de stadsuitbreiding Hoornse Meer – met PvdA-wethouder Ypke Gietema aan zijn zijde – en diverse stadsvernieuwingsprojecten. Het was het begin van een imposante loopbaan die hem onder meer langs grote gebiedsgerichte projecten als Leidsche Rijn (Utrecht) en Roombeek (Enschede) voerde. Steeds met de ambitie om goede en betaalbare huisvesting in goede buurten te realiseren en dan zeker ook voor de mensen die dat niet via een koopwoning kunnen realiseren.

Ministerie afgeschaft

Nederland had een uitstekende traditie op het gebied van deze volkshuisvesting maar die is de afgelopen decennia stelselmatig afgebroken, zo constateert Kuenzli aan het begin van het gesprek. "Veertig jaar geleden draaiden we echt mee in de mondiale top-5, als het over woningbouw, ruimtelijke ordening en de kwaliteit van stedenbouw en architectuur ging. We hadden oog voor stadsvernieuwing en sociale samenhang. Dat is allemaal weggevallen. Met steun van het hele parlement heeft minister Blok het ministerie van Wonen afgeschaft. Nederland was áf, klaar."

> **"Mijn hoop is dus gevestigd op de gemeentelijke bestuurders. En op de gemeenteraadsleden zelf, die ook het startsein kunnen geven."**

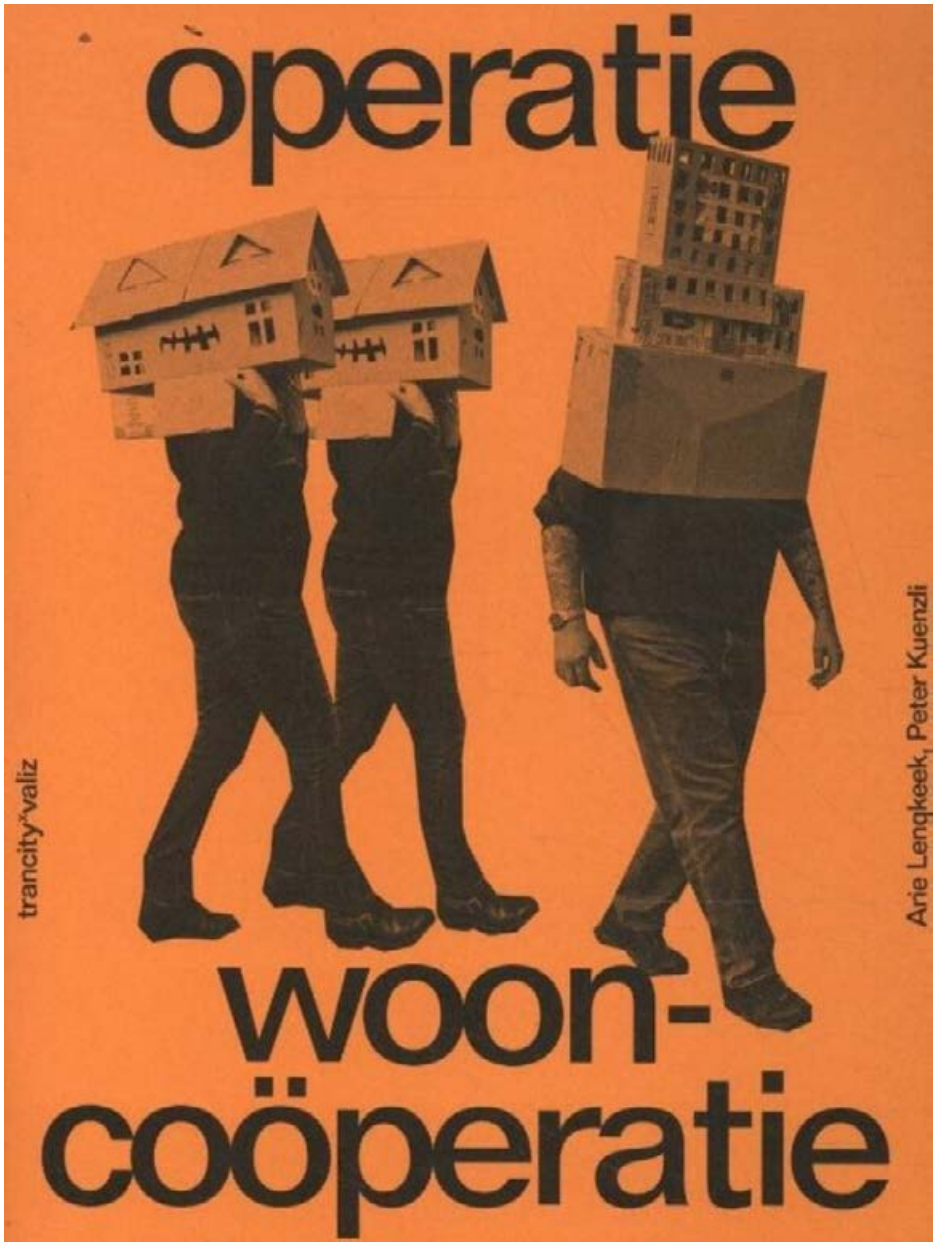
Het model van de wooncoöperatie, waarbij bewoners zelf voorzien in de productie van hun woningen en het beheer, is een poging om iets van dat verloren terrein terug te winnen. “Daarbij is de wooncoöperatie niet de panacee voor alle kwalen, maar het is wel een van de middelen om de boel weer op orde te krijgen. Het wordt heel hard tijd dat we de basis herstellen.”

Echte doorbraak nodig

Inmiddels lijkt het tij wat te keren, zij het heel voorzichtig. Zo heeft minister De Jonge geld toegezegd vanuit het Rijk om het model van de wooncoöperaties verder te ontwikkelen. Nieuwe initiatieven kunnen hier terecht voor geldelijke steun. Ook diverse gemeenten – waaronder Groningen – hebben steunpunten en andere maatregelen aangekondigd om deze manier van woningbouw te stimuleren.

Kuenzli onderschrijft nadrukkelijk de belangrijke rol die voor gemeenten is weggelegd, maar het gaat hem zeker nog niet voortvarend genoeg. “Adri Duivesteijn heeft in 2015 met een motie ervoor gezorgd dat de wooncoöperaties officieel worden erkend als toegelaten instelling. Duivesteijn dacht daarbij vooral aan de overdracht van bestaande sociale huurwoningen van woningcorporaties aan wooncoöperaties die worden opgezet door huurders – en daarmee zelf het beheer zouden gaan verzorgen. Inmiddels zijn er ook wooncoöperaties die nieuwbouwprojecten realiseren. Ze zijn daarmee een volwaardig alternatief in het creëren van woningbouw voor brede lagen van de bevolking. Maar in de afgelopen jaren zijn er maar een handjevol van gerealiseerd in Nederland.

Alhoewel ze prachtige en inspirerende projecten opleveren, zoals het Ecodorp in Boekel en hier in Groningen het Ebbingehof, moeten we echt veel meer doorpakken met elkaar. En dat begint met de politieke wil, zeker ook op lokaal niveau. Die wil volgt uit de erkenning dat de woningnood zodanig is dat er nieuwe instrumenten nodig zijn om het op te lossen.

In het boek worden onder rmeer uitvoerig de ‘opbrengsten’ van tien inspirerende coöperatieprojecten uit Wenen, München en Zürich besproken.

Peter Kuenzli
Foto: Zeemering Media

Peter Kuenzli: "Laten gemeenten weer zelf woningen gaan bouwen en beheren."
Foto: Zeemering Media

Nationaal heb ik er mijn twijfels bij voor de komende tijd, als ik de verkiezingsprogramma's zo eens doorlees. Mijn hoop is dus gevestigd op de gemeentelijke bestuurders. En op de gemeenteraadsleden zelf, die ook het startsein kunnen geven. Kijk bijvoorbeeld naar Utrecht, waar de raad zelf met een initiatiefvoorstel over de wooncoöperaties is gekomen."

Meer doen als gemeente

De politieke ambitie is een begin, die moet daarna worden omgezet in concrete acties. Zoals bijvoorbeeld de herintroductie van het gemeentelijk woningbedrijf: "Ik kwam dat idee tegen in het raadsprogramma van Groningen. Het sprak mij enorm aan: laten gemeenten weer zelf woningen gaan bouwen en beheren." In het verlengde daarvan kunnen gemeenten veel meer doen om coöperatieve initiatieven de ruimte te geven: "Nodig mensen, van jong tot oud, expliciet uit om samen te gaan leven en met elkaar een gemeenschap te beginnen.

Dat kun je in de stad doen, maar zeker ook in de dorpen op het Ommeland. En pas daar als gemeente je hele beleid op aan: in de gronduitgifte, de financiering, de omgevingsplannen." Kuenzli noemt in dit verband Amsterdam als lichtend voorbeeld: "Op de website van de gemeente Amsterdam en bij !WOON (www.wooninfo.nl, red.) zijn alle documenten te vinden die uitleg geven over het zelf starten van een initiatief. De kennis is er, daar kunnen ook andere gemeenten hun voordeel mee doen. En uiteraard de mensen zelf die overwegen om met anderen een project te gaan ontwikkelen."

Forse klappen

Naast de gemeenten zijn ook de woningcorporaties in de visie van Kuenzli aan zet. "Zij zijn door de genoemde minister Blok in een veel te strak keurslijf genaaid. Hun investeringscapaciteit is fors teruggebracht. ▶

De laatste tijd kruipen corporaties weer wat uit hun schulp, maar de geleden schade is natuurlijk fors. De nieuwbouw heeft forse klappen gekregen en dan hebben we het nog niet eens over de zo noodzakelijke aanpak van de bestaande woningbouwvoorraad.” Ook de cultuur bij corporaties moet om, vindt deze volkshuisvester: “Ik zie sommige corporaties heel goede dingen doen. Maar een groot deel is ook zeer risicomijdend geworden. Zij hebben zich een beleggersachtige houding aangemeten en hebben het vooral druk met vinkjes zetten rondom rechtmatigheid. Daar moeten we echt vanaf.”

Onbetaalbaar

Voor de toekomst ziet Kuenzli niet minder dan een complete systeemverandering voor zich om de opgelopen schade op woongebied te repareren. “Het dieperliggende probleem is dat we met zijn allen veel te liberaal zijn gaan denken. Daarachter schuilt het idee dat de markt het wel oplost, maar dat is dus niet zo. Reken maar uit: een gemiddelde koopwoning kost hier in de stad 360.000 euro. Dan heb je een jaarinkomen van 90.000 euro nodig om een hypotheek te kunnen betalen.

Dat is voor een groot deel van de mensen een onhaalbare zaak.” Fundamenteel raken we dan aan de steeds groter worden ongelijkheid in de samenleving en de klassenstrijd die weer oplaait. “Lees het boek ‘Uitgewoond’ van geograaf Cody Hochstenbach er maar op na. Het vraagstuk van de groeiende tegenstellingen is weer helemaal actueel. En gelukkig komen daar ook weer mensen tegen in opstand.”

Wie op dit vraagstuk werkelijk een antwoord wil geven, ontkomt volgens Kuenzli niet aan een radicaal andere manier van volkswoningbouw realiseren. “We hebben behoefte aan een breed werkende volkshuisvestingssector die voor iedereen met een inkomen tot zeg 80.000 euro goede en betaalbare woonruimte kan leveren.” ▶

Ebbingehof in Groningen

Sterke steden

Leren van het buitenland kan ons zeker helpen in de goede richting, zo sluit Kuenzli af. “Kijk naar steden als Wenen en München waar het voorzien in goede woningbouw tot een van de publieke taken van de lokale overheid wordt gerekend. Daar komen voortdurend allerlei projecten in coöperatief verband tot stand, actief ondersteund door de lokale overheid en door overkoepelende kenniscentra als de Mitbauzentrale in München en de Wohnbauinitiatieve in Wenen. Sociale woningbouw wordt daar door brede groepen van de bevolking bewoond. Die steden zien in dat je met ruimtelijke ordening en volkshuisvesting bouwt aan sterke en sociale steden, die voor iedereen toegankelijk zijn, ongeacht de grootte van je portemonnee.

In Nederland hebben we de laatste tijd helaas een omgekeerde beweging gezien, waarbij zowel bij gemeenten als woningcorporaties heel veel kennis en kunde is verdwenen. Het is de hoogste tijd om die weer terug te halen en structureel te verankeren. Durf ook daarbij onconventioneel te denken. Ik zie bijvoorbeeld nu provincies die gemeenten te hulp willen schieten bij de uitvoering van hun woningbouwprogramma. Laten zij gemeenten extra armslag geven vanuit de provinciale opcenten, in aanvulling op de uitkeringen uit het Gemeentefonds van het Rijk. Dat is een veel betere oplossing dan het inhuren van mensen die steeds in- en uitlopen.” ■

2. Samen aardgasvrij versterken, de praktijk in Loppersum

Interview met twee bewoners en de aannemer

Een karakteristieke woning op het Groningse land, het thuis van Lieveke Schram en Cock Peterse. Midden in het aardbevingsgebied, aan de Parallelweg in Loppersum. Versterking en verduurzaming gaan hier hand in hand. Wat zijn de ervaringen van de bewoners? En hoe kijkt Jan Willem Zuidema (bouwbedrijf Dijkstra Draisma) aan tegen het proces? Een driegesprek.

V.l.n.r. Jan Willem Zuidema, Maarten Vieveen (Erfgoedloket Groningen), Cock Peterse. Foto: Zeemering Media

Het is zeker een bijzonder woonhuis, waar Lieveke en Cock al de nodige jaren in wonen. Ze vielen er direct voor, komend uit de Randstad: het weidse uitzicht, de mooie details, de charme en de voorzieningen in het dorp. Ontworpen door aannemer-architect Oeds de Leeuw Wieland, die in het noordoosten van Groningen een kleine 200 bouwwerken realiseerde. Verschillende daarvan zijn aangewezen als karakteristiek pand. Hoe maak je dergelijke panden toekomstbestendig, op een plek die nog wel de nodige tijd – ook al lijkt de gaskraan definitief dicht te zijn gegaan – te maken zal hebben met schokken in de aardkorst?

Het was een vraag waar de eigenaar-bewoners rond 2017 mee te maken kregen, toen het versterkingsrapport op de deurmat viel, compleet met de benodigde versterkingsmaatregelen. “Wij zagen daarin de kans om de woning gelijk aardgasvrij en duurzaam te maken”, zo geeft Cock aan. “Als je richting je pensioen gaat, wil je lage en beheersbare uitgaven hebben. Sterk stijgende energielasten passen daar niet bij. Daarom hebben we voor een complete aanpak gekozen.”

Samen aan de slag

Die complete aanpak behelsde een hele serie aan ingrepen, die zowel goed zijn voor het milieu als voor het wooncomfort en de portemonnee: vloerisolatie, dakisolatie, zonnepanelen en een onzichtbare aardwarmtepomp. De versterking van de woning werd onder meer gerealiseerd met nieuwe vloeren, extra balken en een betere verbinding van de vloeren en daken met de muren. Bouwbedrijf Dijkstra Draisma pakte de uitdaging aan, binnen de ‘Eigenaar Kiest Bouwbedrijf’-aanpak van dat moment. Jan Willem Zuidema: “De bewoners benaderden ons met de vraag of wij ze konden helpen en daardoor konden we meerdere woningen in ▶

deze straat in Loppersum tegelijk aanpakken, waaronder het huis van Lieveke en Cock. Daarbij hebben we aan de binnenkant van de woning minstens evenveel aandacht besteed als aan de buitenzijde: een historisch gebouw moet je integraal benaderen."

Niet plezierig

In het voortraject ging wel – met enig understatement – de nodige tijd zitten, zo blikt Cock terug. "Een van de oorzaken was dat er in het maatregelenpakket voor de versterking – en de bijbehorende bouwbudgetten – teveel werd ingezet op standaardingrepen. Zonder rekening te houden met bijzondere situaties zoals in ons geval." Ook duurde het lang voordat plannen goedkeuring kregen van de Nationaal Coördinator Groningen:

"En dat terwijl de aannemer het project in de planning heeft staan, afspraken met onderaannemers maakt en de bouwkosten alleen maar oplopen. Dat werkte niet plezierig. Het toppunt was wel toen er voorgesteld werd dat we maar een andere aannemer moesten kiezen, omdat het plan te duur zou zijn. Daar zijn we voor gaan liggen." De bouwers van Dijkstra Draisma hadden uiteindelijk goedkeuring op een groot deel van de begroting, maar vanwege het steeds uitblijven van de formele goedkeuringen op een aantal punten zijn ze op een bepaald moment de uitvoering maar gewoon gestart. Daarmee nam de druk uiteindelijk zo toe dat NCG wel besluiten moést nemen.

Jan Willem: "Lieveke en Cock zaten al in een tijdelijke woning, we konden echt niet langer wachten."

Samen aardgasvrij versterken aan de Parallelweg in Loppersum met links de karakteristieke woning van Lieveke Schram en Cock Peterse. Foto: Zeemering Media

Het was inderdaad een verre van ideale situatie, geeft Lieveke aan: “We hebben door alle vertraging een half jaar langer dan noodzakelijk in de tijdelijke woning gezeten. Kijk, toen we een paar jaar geleden dit huis kochten, wisten we: er staat iets te gebeuren. Maar dit hadden we niet verwacht. Versterking was een kans maar het is ook wel een beetje een drama geworden.”

Aanvullende expertises

De intensieve samenwerking van de bewoners van de drie woningen aan de Parallelweg heeft ze er duidelijk doorheen gesleept, zo vervolgt Lieveke: “Cock was onze bouwkundige, onze buurvrouw Annette is goed in publicitaire dingen dus die wist ons verhaal goed voor het voetlicht te brengen. Albert en Matthijs zijn beide juridisch onderlegd dus dat kwam van pas bij het schrijven van zakelijke brieven die tot op de komma moeten kloppen.” Voeg daarbij de externe ondersteuning van Annelies Lely (Creatief Lab) en Maarten Vieveen (Erfgoedloket Groningen) en het opdrachtgeverschap was in ieder geval goed georganiseerd. Voor Jan Willem Zuidema was het heel prettig werken met buren die de handen in één slaan, maar hij is voorzichtig om het als enig zaligmakend model naar voren te schuiven: “Deze opdrachtgevers waren gelijkwaardig en wisten wat ze wilden. Het klikte onderling en de expertises vulden elkaar aan. Maar er zijn uiteraard ook bewoners die moeite hebben met het geheel te overzien en om te gaan met alle technische gegevens die er bij komen kijken.”

Cock beveelt in dit verband aan om in de versterkingsgebieden veel zwaarder in te zetten op passende communicatie, rondom een gebiedsgerichte aanpak: “Ik ken versterkingstrajecten hier in het dorp waarbij het ene pand al versterkt wordt maar het andere te maken heeft met allerlei hindernissen. Dat gaat elkaar allemaal in de weg zitten, waardoor ook nog eens sociale conflicten kunnen ontstaan. De NCG moet naar mijn idee daar veel meer de regie in nemen en mensen van de goede informatie voorzien.”

Goed voorbereiden

Terugkijkend op de feitelijke versterking van hun woning zijn deze bewoners heel tevreden. Het voortraject mocht dan lang en complex zijn geweest, de uitvoering bij de drie woningen aan de Parallelweg in Loppersum verliep uitstekend. Lieveke licht toe: “Het is heel gladjes en gecontroleerd verlopen. Financieel is het ook geheel binnen de afspraken gebleven.” Cock, aanvullend: “Van onverwachte tegenvallers – waar ik in het dorp andere bewoners wel vaak over hoor – was geen sprake.” Jan Willem: “Je kunt heel veel ellende besparen door het project goed voor te bereiden. Dat kost in de voorfase dan wellicht wat meer tijd, maar er doen zich dan geen verrassingen voor in de sfeer van: zo hadden we het achteraf niet gewild. En dat geeft heel veel rust. Aan de kant van de bewoners én aan onze kant.” ■

Jan Willem Zuidema (l), Maarten Vieveen (m) en Cock Peterse in gesprek. Foto: Zeemering Media

De versterking is hier goed weggewerkt. De wanden zijn gekoppeld via de voorzetwanden. Die waren er al, maar zijn voor extra isolatie opgedikt. De vloerbalk (plafond) voldeed niet. Naast dat deze beter gekoppeld is aan de wanden, is deze opgedikt (de rechter) en is een tweede toegevoegd (de linker).
Foto: Zeemering Media

3. Een gesprek met Jorien Bakker, Natuurmonumenten

Water en bodem sturend, het nieuwe planningsparadigma

Het is een prachtige mondvol op haar visitekaartje: Provinciaal Ambassadeur Groningen, Fryslân en Wadden. Jorien Bakker mag Natuurmonumenten vertegenwoordigen in een gebied met veel kwaliteiten en evenzovele uitdagingen. We moeten hier anders met de ruimtelijke inrichting omgaan, waarbij het WABOS-principe geldt: water en bodem sturend. Wat betekent dat voor de praktijk van agrariërs, natuurorganisaties, overheden en andere betrokkenen?

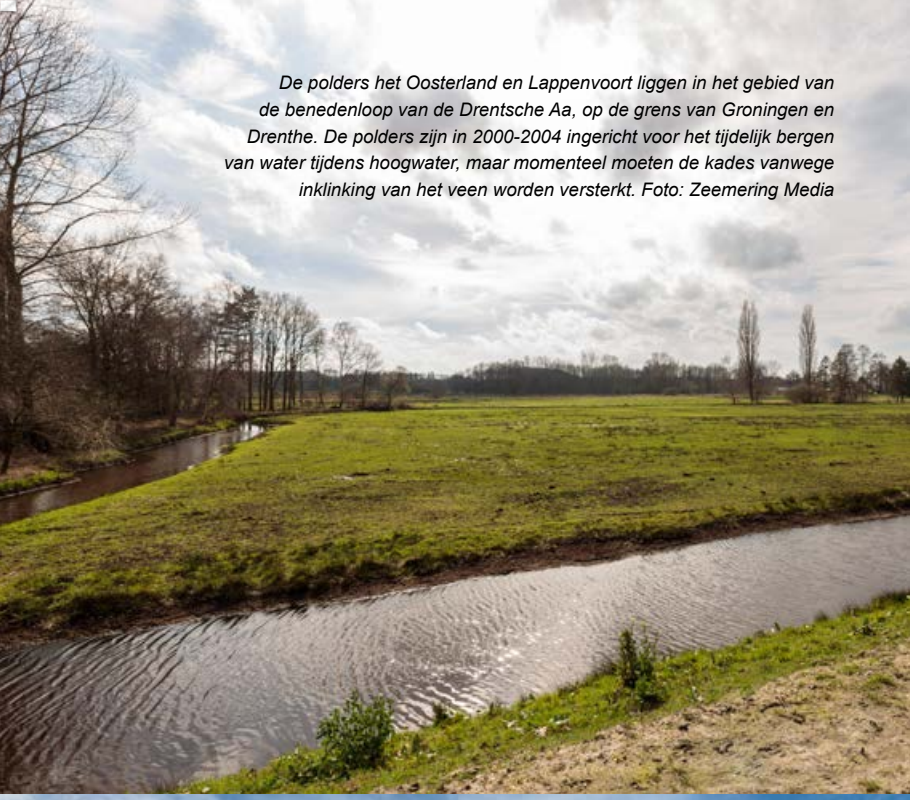
Jorien Bakker
Foto: Zeemering Media

"Terug naar de natuur en meer aan het stuur", zo typeert Jorien Bakker op LinkedIn haar overstap naar Natuurmonumenten in september 2022. De in Groningen opgeleide communicatiespecialiste werkte bij uiteenlopende werkgevers, waaronder meerdere provincies en gemeenten. Ook was ze werkzaam bij Staatsbosbeheer. In haar vrije tijd heeft ze onder meer een rol bij de Waddenvereniging als voorzitter van de ledenraad. De kwaliteit van natuur en landschap heeft Bakker derhalve hoog in het vaandel staan. En die brengt ze nu vanuit Natuurmonumenten met verve onder de aandacht bij de landinrichters en –beheerders in Noord-Nederland.

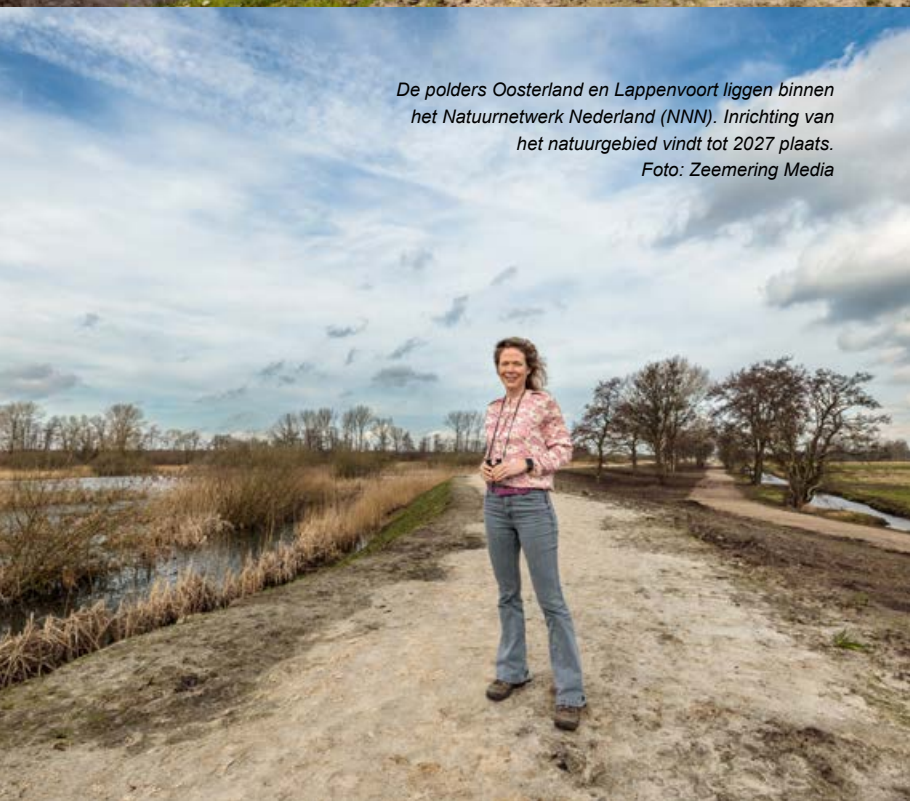
Claims op de ruimte

Het is een gebied, zo geeft ze als introductie aan, waar de stikstofproblematiek minder speelt dan in andere delen van Nederland. Daar staat tegenover dat klimaat, water en biodiversiteit belangrijke opgaven vormen. Maar bijvoorbeeld ook het goed ruimtelijk accommoderen van infrastructuur, woningbouw en de energietransitie. Het is vooral in het landelijk gebied dat al deze claims elkaar ontmoeten: "Wij dragen onze visie op dit gebied actief uit. Twee jaar geleden met het pamflet 'Groningen Natuurinclusief' en vorig jaar met alle noordelijke natuurorganisaties in 'De Kracht van het Noorden'. Daarin gaat het bijvoorbeeld om de omgang met de natuurgebieden; wij zijn er voorstander van dat je deze niet sec bekijkt maar in relatie met de omgeving. De kwaliteit van natuurgebieden moet omhoog maar dat geldt zeker ook voor de agrarische gebieden eromheen. Realiseer in het landelijk gebied bijvoorbeeld een robuuste groenblauwe dooradering."

> **"De kwaliteit van natuurgebieden moet omhoog."**

De polders het Oosterland en Lappenvoort liggen in het gebied van de benedenloop van de Drentsche Aa, op de grens van Groningen en Drenthe. De polders zijn in 2000-2004 ingericht voor het tijdelijk bergen van water tijdens hoogwater, maar momenteel moeten de kades vanwege inklinking van het veen worden versterkt. Foto: Zeemering Media

De polders Oosterland en Lappenvoort liggen binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Inrichting van het natuurgebied vindt tot 2027 plaats. Foto: Zeemering Media

Nieuw verhaal

Die laatste aanbeveling hangt nauw samen met het nieuwe leidmotief in de ruimtelijke inrichting van Nederland, geïntroduceerd door het Rijk: WABOS. Oftewel water en bodem sturend. Gebiedsgericht moet bekeken worden hoe het beste kan worden omgegaan met de hoeveelheid water en de kwaliteit ervan – en idem dito voor die van de bodem.
Daarmee raken we in het landelijk gebied van Noord-Nederland al snel aan de belangen van de aanwezige agrariërs, zo signaleert Bakker. “De transitie van het landelijk gebied zal gepaard moeten gaan met het creëren van een nieuw toekomstperspectief voor de boeren, die hier vaak al generaties lang actief zijn.

Dat perspectief zal extensiever en biologischer moeten zijn. Bijvoorbeeld in combinatie met vormen van landschaps- en natuurbeheer. Maar denk bijvoorbeeld ook aan directe voedselproductie voor de stad Groningen, bepaalde vormen van recreatie en gastheerschap of het verbouwen van gewassen die in de woningbouw gebruikt kunnen worden.
De inkomsten daaruit kunnen gebruikt worden om met meer respect voor de natuur te gaan boeren. Dat komt de biodiversiteit en het landschap zeker ten goede. Want één ding is zeker: de natuurkwaliteit in het landelijk gebied is echt heel hard achteruitgegaan. Ik noem alleen maar de vogels van het open boerenland in Groningen, die zijn in de periode 1990 tot 2019 met 60 procent afgenomen. Helaas heeft deze negatieve trend zich de afgelopen jaren doorgezet. Dat is schokkend.”

Water vasthouden

Het werken met WABOS kan ertoe leiden dat in sommige gebieden het waterpeil de komende jaren verhoogd wordt. Zo kan in de winter meer water vastgehouden worden dat vervolgens in droge periodes weer gebruikt kan worden. Daarvan kan zowel de landbouw als de natuur profiteren. “En verhoging van het peil in veengebieden is noodzakelijk om inklinking van het veen tegen te gaan. Daarmee gaan we dan ook de uitstoot van CO2 tegen. De oplossingen daarvoor zullen we voor Noord-Nederland als geheel moeten ontwikkelen.”
In het verlengde hiervan ziet Bakker een belangrijke rol weggelegd voor de provincies en met name ook de waterschappen. “De beide notities die ik noemde, zijn vorig jaar samen met ons Watermanifest aangeboden aan de nieuw gekozen provinciale- en waterschapsbestuurders.

We merken inmiddels dat de gedachtenlijnen hieruit beginnen te landen. We zijn nu voor de watervoorziening in droge zomers nog heel sterk afhankelijk van wateraanvoer vanuit het IJsselmeer, maar daar kunnen we niet oneindig mee doorgaan. We zullen ook in ons eigen gebied anders met zoetwaterbuffers moeten omgaan, zoals onder het Drents Plateau. Waarbij wij de stelling hanteren dat het waterpeil de passende functie ter plekke bepaalt, en niet andersom zoals in de afgelopen decennia gebeurde."

Ver vooruitkijken

Voor de komende periode is het zaak, zo bepleit Bakker, deze principes verder uit te werken. Ze noemt rijksnota's als de NOVEX en de nieuwe Nota Ruimte als documenten waarin de nieuwe omgang met het buitengebied een plek moet krijgen, evenals in het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). "We moeten minstens dertig jaar vooruitkijken. Daar zijn wij nu hard mee bezig, aan tafel met de andere partijen. De waterbedrijven horen daar bijvoorbeeld ook bij: zij maken zich zorgen of ze in de toekomst nog wel voldoende drinkwater kunnen leveren. Zeker als we in Noord-Nederland nog 200.000 nieuwe woningen erbij gaan bouwen." Met dat laatste raakt Jorien Bakker aan een overheidslaag die zeker niet onbesproken mag blijven: de gemeenten. "Ook zij kunnen in hun beleid stappen zetten op dit gebied. De gemeente Groningen werkt bijvoorbeeld nu aan een eigen landschapsbiografie. Op basis daarvan wordt een landschapskoers uitgezet. Dat zou ook voor andere gemeenten een interessante optie kunnen zijn. Zo leg je de basis, samen met de Omgevingsvisie, voor de toekomstige inrichting van je grondgebied."

> **"Je moet heel goed kijken – met die lange termijnbril op – waar je kunt en wilt bouwen."**

Forse doorsnijding

Op Noord-Nederland komen flinke opgaven af, zo schetst de Natuurmonumenten-ambassadeur. "Je moet heel goed kijken, met die lange termijnbril op, waar je kunt en wilt bouwen. En als je dan bijvoorbeeld een bedrijventerrein of woongebied toevoegt, doe dat dan zo natuurinclusief mogelijk." Op een vergelijkbare manier moet heel zorgvuldig worden gekeken of grote infrastructurele ingrepen – zoals een Lelylijn – wel echt noodzakelijk zijn. "Want die veroorzaken wel een forse doorsnijding van het landschap. Persoonlijk zie ik meer in op de korte termijn goed vertakt regionaal openbaar vervoer in combinatie met goede fietsverbindingen en -hubs. Daar heeft het landelijk gebied veel meer aan dan een snelle verbinding met de Randstad die er ook nog lang niet ligt."

Ook voor de energietransitie houdt Bakker een slag om de arm: "Kijk naar de 380kv-hoogspanningsverbinding van Eemshaven naar Vierverlaten: dat moeten we op deze manier echt niet meer met elkaar willen. Ook daarvoor geldt dat we voor de grote verbindingen scherper moeten kijken naar alternatieven zoals een ondergronds tracé, maar tegelijkertijd ook naar stevige energiebesparing en kleinschalige oplossingen. Het zijn opgaven waarbij we extra zorgvuldig met de kwaliteit van ons landschap moeten omgaan en we nog flink wat ontwerp- en uitvoeringskracht voor kunnen gebruiken."

Jorien Bakker: "We moeten minstens dertig jaar vooruit kijken." Foto: Zeemering Media

Een integrale aanpak vanuit een systeembenadering van landschap en natuur, zoals verwoord in 'De Kracht van het Noorden', biedt een aantrekkelijk en duurzaam perspectief. De basis: een robuuste klimaatbestendige waterhuishouding, een stevig natuurnetwerk met een rijke biodiversiteit en een fijnmazig netwerk van landschapselementen.
Foto: Zeemering Media

4. In gesprek met Mariëlle Hoefsloot

Het tweeluik is compleet: in het vorige Libau-jaarverslag kwam Flip ten Cate aan het woord, de afscheidnemende directeur van de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit (FRK). Mariëlle Hoefsloot nam op 1 oktober 2023 het stokje van hem over. Een mooi moment om haar te vragen naar de eerste indrukken en hoe zij aankijkt tegen de borging van ruimtelijke kwaliteit in Nederland.

Mariëlle Hoefsloot
Foto: Christi Wijnen Fotografie

De *roots* van Mariëlle Hoefsloot liggen in ieder geval dichtbij: ze studeerde milieukunde en economie aan de Rijksuniversiteit Groningen en denkt met genoegen terug aan haar studententijd in 'Stad', in de jaren negentig van de vorige eeuw. De kwaliteiten van Stad en Ommeland spraken haar aan, alsmede het rijke culturele leven. "Ik vond het een heerlijke plek om te zijn en heb er vooral goede herinneringen aan. Ik was er ook erg actief in allerlei vrijwilligersorganisaties. Van collecteren voor Amnesty tot en met actievoeren tegen de chloortreinen, namens Greenpeace." Haar afstudeeronderzoek voerde ze uit in opdracht van de Waddenvereniging en had betrekking op het uitdrukken in geld van niet-economische waarden. "Hoe ga je om met natuur, gezondheid, sociale kwaliteit? Met bewegingsruimte en biodiversiteit? En met al het moois dat we hebben in Nederland. En dat in relatie tot economie en economische kwaliteit."

Netwerk optuigen

Met de kwaliteit van de ruimte om ons heen kwam ze zodoende al vroeg in aanraking. Ze zette dat voort in haar professionele carrière; zo werkte ze bij de gemeente Montfoort als afdelingscoördinator van de afdeling Ruimte en Milieu. Die ervaringen schaalde ze vervolgens op bij de provincie Utrecht, waar ze verschillende functies vervulde: "Ik heb onder meer gewerkt aan het aanjagen van de woningbouw – ook nu weer een actueel thema – en kwam toen al met ruimtelijke kwaliteit in aanraking. ▶

"Daarbij leerde ik Flip ten Cate kennen en met hem de wereld van het welstandstoezicht."

De provincie had een vrij uitgebreid kwaliteitsbeleid opgezet om wat er aan schoonheid is in Utrecht ook te behouden. Ik mocht vervolgens het netwerk op dat gebied verder uitbouwen. Daarbij leerde ik Flip ten Cate kennen en met hem de wereld van het welstandstoezicht. Ik heb door de jaren heen veel van hem geleerd en prijs me gelukkig dat hij nog als adviseur aan de FRK verbonden is."

Sneller proces

In de loop van de tijd leerde Mariëlle veel over het ruimtelijk kwaliteitsstelsel dat in Nederland in de afgelopen eeuw is opgebouwd, maar ook over het belang van goed opdrachtgeverschap daarin: "Wil je iets doen wat alleen impact heeft in het hier en nu, voor je eigen portemonnee? Of wil je iets doen wat ook houdbaar en duurzaam is; niet alleen in de zin van het milieu maar juist ook waar het de kwaliteit van de leefomgeving betreft?" Het toevoegen van omgevingskwaliteit heeft daarbij ook een belangrijk neveneffect in het proces: "Een ontwikkelproces verloopt vaak sneller als een opdrachtgever dit samen met de omgeving vormgeeft. En het levert waarden op die van te voren niet bedacht konden worden. Het zorgt voor verrijking in meerdere opzichten."

Het is vervolgens aan het genoemde kwaliteitsstelsel om de initiatieven van opdrachtgevers in goede banen te leiden. De FRK-directeur maakt daarbij graag een onderscheid in twee niveaus: "We moeten enerzijds zorgen voor een vangnet waarbij we een minimale omgevingskwaliteit verplicht stellen en bespreken met de opdrachtgevers. Zo van: dit is de minimale waarde waartoe u zich te verhouden heeft. Maar daarnaast vind ik dat we – gezien de veelheid van opgaven waar we voor staan – met elkaar de morele plicht hebben een 'plus' op ontwikkelingen te zetten.

Die plus moeten we lokaal organiseren: door bijvoorbeeld excellentie meer te belonen en in de schijnwerpers te zetten. En duidelijk maken wat de spin-off daarvan is. Voor de omgeving, de gebruikers, de eigenaren, de ontwikkelaars. En voor de toekomstige generaties. Dat verhaal moeten we met elkaar maken en uitdragen en dat vind ik ook wel één van de verantwoordelijkheden van de FRK."

Goed monitoren

Maar het is evenzeer aan gemeenten om hier de verantwoordelijkheid in te nemen, zo vervolgt Hoefsloot. De commissies ruimtelijke kwaliteit hebben daarbij een belangrijke dubbelrol: "Zij adviseren over de concrete initiatieven in de gemeente, maar hebben daarnaast een belangrijke monitorfunctie. Zij signaleren knelpunten in het lokale omgevingsbeleid maar zien ook trends in bijvoorbeeld materiaalgebruik en bouwwijzen. Het is aan te bevelen om die ervaringen goed en gestructureerd in te brengen in de gemeentelijke beleidscyclus voor visievorming en beleidsontwikkeling, zodat toekomstige initiatiefnemers daar weer baat bij kunnen hebben." Gebruik de kennis van de commissies, zo luidt haar pleidooi: "Zij zijn in gesprek met de opdrachtgevers en herkennen de excellentie in opdrachtgeverschap. Ze zien ook waar ▶

Mariëlle Hoefsloot: "Een ontwikkelproces verloopt vaak als een opdrachtgever dit samen met de omgeving vormgeeft." Foto: Christi Wijnen Fotografie

Mariëlle Hoefsloot vindt het heel goed dat de provincie Groningen met het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit gemeenten ondersteunt bij ruimte gerelateerde opgaven. Foto: Christie Wijnen Fotografie

initiatiefnemers behoefte aan hebben als het gaat om de minimaal gewenste omgevingskwaliteit.” Aan gemeentelijke kant is het zaak om deze monitoring goed vorm te geven. Dat wordt niet gemakkelijk gemaakt door het gebrek aan capaciteit op lokaal niveau, onderkent ook Hoefsloot: “Wij vragen daar regelmatig nadrukkelijk aandacht voor op landelijk niveau, bij Rijk en VNG. Het Rijk is nu bezig met het Actieprogramma Ruimtelijk Ontwerp voor de periode 2025-2028. Wat ons betreft vormt de kwaliteit van het lokale en regionale kwaliteitsstelsel één van de centrale aandachtspunten, zeker ook in relatie tot de grote maatschappelijke opgaven waar we voor staan.”

Dialoog met de politiek

Het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit dat Libau in Groningen heeft opgericht, noemt zij als een lichtend voorbeeld van een manier waarop gemeenten met hun kwaliteitsvragen kunnen worden geholpen. “Heel goed dat de provincie Groningen dit ondersteunt, dat zouden andere provincies ook moeten doen.” Ook het inzetten van dorps- en stadsbouwmeesters kan wat haar betreft heel nuttig zijn, zolang het complementair is aan het werk van de commissies ruimtelijke kwaliteit: “Ik kan me voorstellen dat een gemeente een bouwmeester vooral inzet voor de strategische verandertrajecten. Ik noem de energie-infrastructuur die op ons afkomt: dat gaat een enorm beroep doen op gemeentes en op de kwaliteit van de leefomgeving.

Laat zo’n stads- of dorpsbouwmeester zich daar op strategisch niveau met het bestuur goed over buigen. ”Daarbij kan een bouwmeester juist ook van toegevoegde waarde zijn naar het gemeentebestuur: “Zij of hij kan de dialoog starten met de volksvertegenwoordigers over de toekomst van een gemeente: waar zijn we nu met elkaar trots op, welke kwaliteiten willen we behouden en verder uitbouwen? Het blijft van groot belang dat we met elkaar daarover het gesprek blijven voeren.” ■

Hijkerveld, Laaghalen
Foto: Janna Bathoorn

5. Monumenten in Emmen, de extra inzet loont

Ook een jonge stad als Emmen heeft de nodige monumenten en de gemeente wil daar zorgvuldig mee omgaan. De laatste jaren vindt hier extra inzet op plaats en dat leidt tot meer en beter contact tussen de monumenteigenaren en de lokale overheid. Casemanager Angelique de Ruijter en adviseur Toezicht & Handhaving Louis Meijer geven een kijkje in de keuken.

V.l.n.r. Alexandra Berends (medewerker beleid erfgoed en cultuurhistorie), Louis Meijer en Angelique de Ruiter overleggen in de Boskamp. Foto: Zeemering Media

Vergunningverlener omgevingswet, met de focus op monumenten: het betekende een nieuwe stap in de carrière van Angelique de Ruiter bij de gemeente Emmen. Eerder was ze werkzaam als medewerker bodem bij de Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe (RUD) en bevond haar werkterrein zich grotendeels ondergronds. Dat is nu wel anders: “Het is veel tastbaarder, er zit meer dynamiek in en ik heb meer contact met de initiatiefnemers. Ik vind dat erg leuk; ik ga ook bij bijna elk project kijken en kom dan in gesprek. Vaak met mensen die vol passie over hun monument spreken.” Het is een ervaring die Louis Meijer herkent. Hij heeft de afgelopen twee jaar bij wijze van ‘nulmeting’ alle monumenten in Emmen grondig in kaart gebracht: “Ik kan dat iedere gemeente aanraden. Om van daaruit je toezicht en handhaving te organiseren. Het is onze inzet om een dergelijke ronde met enige regelmaat te gaan herhalen.”

Actief voorlichten

De gesprekken die Meijer daarbij voerde, betitelt hij als waardevol: “We merkten bijvoorbeeld dat veel mensen sinds de oorlog in Oekraïne nadenken over het verduurzamen van hun woning. Daarbij worden ook ingrepen gedaan zoals de plaatsing van zonnepanelen en warmtepompen. Dat daarvoor echter ook vergunningen vereist zijn, is veel minder bekend.” Het is daarom goed dat gemeenten hun monumenteigenaren hierover actief voorlichten. “Zeker ook als het monumenten betreft die wat minder prominent zijn, zoals provinciale of gemeentelijke monumenten.”

> **“Het is veel tastbaarder, er zit meer dynamiek in en ik heb meer contact met de initiatiefnemers. Ik vind dat erg leuk.”**

De gesprekken met eigenaren worden individueel gevoerd maar ook wel in groter verband. Zoals bij de bewoners aan de Boskamp, een mooie straat op de grens van stad en bos. De Ruiter: “Veel bewoners hadden daar plannen om de woning aan te passen. Daar hebben we toen een informatieavond belegd om iedereen in één keer goed te kunnen informeren.”

Bewustwording

De gemeentelijke medewerkers brengen op een dergelijke avond veel informatie maar halen ook weer zaken op. Zo wist één van de bewoners meer te vertellen over de oorspronkelijke kleuren die tijdens de bouw in de jaren veertig van de vorige eeuw waren toegepast. De Ruiter: “De mevrouw in kwestie had zelf de precieze kleurnummers paraat. Die kennis nemen wij weer mee.” Meijer: “Van onze kant hebben we onder meer het nodige verteld over het ontstaan van dit kleine tuindorp. Je maakt de mensen bewust van de kwaliteit van hun omgeving en hoe ze daarmee om kunnen gaan, ook in groter verband. Dan gaat het bijvoorbeeld over het aanzicht van de straat als geheel en de eenheid tussen de woningen. Ingrepen aan één pand kunnen invloed hebben op het beeld van het geheel. Dan komen de gesprekken vanzelf op gang. En uiteindelijk leidt het ertoe dat de procedures rondom vergunningen sneller en soepeler verlopen. Prettig voor de bewoners maar ook voor ons.” Het is een benadering die ook voor bepaalde typen monumenten wordt toegepast, aldus De Ruiter: “We hebben bijvoorbeeld een bijeenkomst gehouden voor de partijen die religieus erfgoed in bezit hebben. Dan ontstaat er meer zicht op waar zij mee te maken hebben. De energetische staat van hun gebouwen bijvoorbeeld, maar ook de teruggang in het aantal kerkbezoekers. Dat speelt allemaal mee. We zien de laatste tijd dat er verschillende initiatieven opkomen, bijvoorbeeld om kerkgebouwen te herbestemmen. Omdat wij elkaar kennen, zoeken de kerkbesturen ons nu op zodat we vanaf het begin kunnen meedenken. En de juiste partijen erbij kunnen halen, zoals de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.”

De veranderingen door de jaren heen in de Boskamp, gebouwd in 1947, worden besproken aan de hand van een luchtfoto. Foto: Zeemering Media

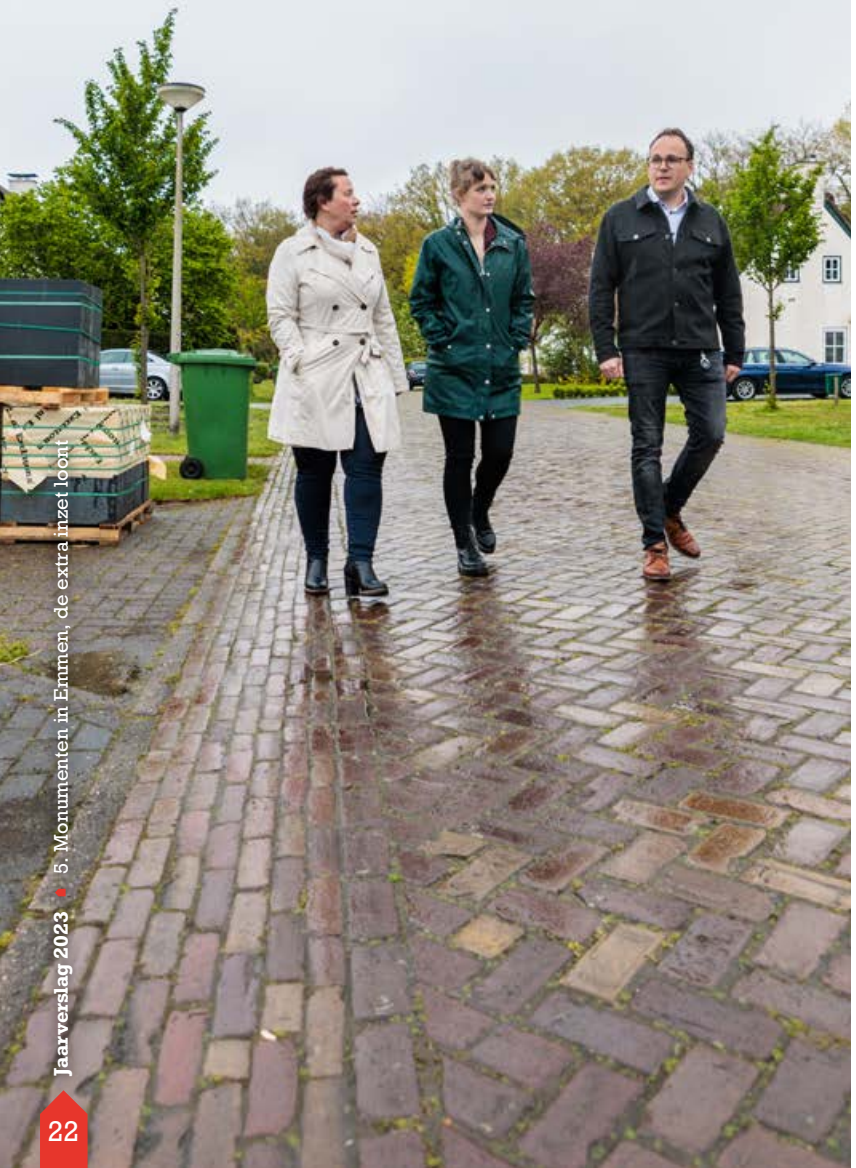

Verbinding organiseren

Ook binnen het Emmer gemeentehuis is de samenwerking geïntensiveerd, zo geeft Louis Meijer aan: “Voormalig wethouder Jisse Otter gaf aan dat hij monumenten belangrijk vond en sindsdien is de gemeentelijke capaciteit op dit domein uitgebreid. Daarbij hebben we ook de samenwerking opgezocht met de collega’s. Wekelijks voeren we overleg samen met onze collega’s Alexandra Berends, onze beleidsmedewerker erfgoed, en Luuk van der Weijden, onze archeoloog. Daarbij bespreken we verschillende casussen; vanuit vergunningverlening, toezicht en handhaving, erfgoedbeleid en ook vanuit archeologie. Dat leggen we bij elkaar en dan maken we de verbinding.

Daarnaast hebben we onder meer de energiecoaches bij ons werk betrokken. Zij spreken bewoners en ondernemers over hun verduurzamingsplannen en dan is het goed om over en weer van elkaar te weten wat daarbij komt kijken. Verduurzaming van monumenten is namelijk toch iets anders in vergelijking met ‘gewone’ woonhuizen. Zodat we de inwoners een totaalpakket kunnen aanbieden.” ▶

V.l.n.r. Angelique de Ruiter, Alexandra Berends, Louis Meijer. Proactief toezicht loont. Het leidt onder meer tot een gedragen aanpak en beter contact tussen monumenteigenaren en de gemeente.
Foto: Zeemering Media

Voeg daarbij de subsidies die de gemeente Emmen voor gemeentelijke monumenten heeft ingevoerd en De Ruiter en Meijer weten dat ze zich in een luxe positie bevinden. De Ruiter: “We merken dat ook bij het overleg dat we hebben met andere gemeenten bij het Steunpunt Erfgoed. Zij hebben vaak veel minder capaciteit dan wij en kunnen soms maar net de verplichte en wettelijke taken uitvoeren.” Meijer: “Mede daarom komen veel gemeenten niet toe aan actief toezicht. Ze kunnen pas in actie komen als er een melding komt en dan ben je bij een monument vaak al te laat.”

Gelijk in gesprek

Dat laatste betekent zeker niet dat er in Emmen geen gekke dingen gebeuren bij de aanpak van monumenten. Ook hier komt het voor dat in uiterste gevallen de bouw moet worden stilgelegd omdat er ontoelaatbare ingrepen plaatsvinden. Maar de voorkeur heeft het om in de eerste fase van een project goed in gesprek te komen – en het liefst al daarvoor, aan de hand van de resultaten van de genoemde ‘nulmeting’.

Angelique de Ruiter haalt het recente voorbeeld aan van een kerkgebouw binnen de gemeente waar het kerkbestuur mee aan de slag wilde en ook al een architect had ingeschakeld: “Ik ben toen gelijk op locatie gaan kijken en in gesprek gegaan. Ik vroeg ook twee collega’s van de Rijksdienst mee en het gebeurt ook regelmatig dat de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit direct mee aanschuift.

Zo ontstaat er een goede dialoog, waarbij alle onderwerpen de revue kunnen passeren. Van het bouwbudget dat de kerk ter beschikking heeft tot en met het bouwhistorisch onderzoek dat voor bepaalde onderdelen in de kerk zal worden verricht. Het is bij ieder project maatwerk en daar moet je als gemeente ook tijd en energie in willen investeren. Maar zoals Louis aangeeft: dat haal je in de loop van het proces er wel weer uit. En het leidt tot een aanpak die door iedereen wordt gedragen.” ■

V.l.n.r. Louis Meijer, Angelique e Ruijter en Alexandra Berends. De woningen aan de Boskamp zijn gebouwd in een landelijke stijl met rietgedekte kappen. Foto: Zeemering Media

6. Overzicht van de projecten in 2023

We organiseerden bijeenkomsten over kleuren en stijlkenmerken in Veenhuizen.

We hebben ook in 2023 weer een aantal mooie projecten mogen doen. In veel van deze projecten speelt participatie van bewoners een grote rol. Zo was het project ‘Kleur Veenhuizen’, in opdracht van de gemeente Noordenveld, een succesvol traject dat we samen met bewoners hebben gedaan. Dit project had als doel om het authentieke karakter van Veenhuizen te versterken bij onderhoud en restauratie. We hebben bewoners weten te enthousiasmeren om de oorspronkelijke kleuren hierbij te gebruiken.

Tijdens het landelijke Monumentencongres in november, hebben we onze aanpak en ervaringen in Veenhuizen gepresenteerd tijdens diverse lezingen. Een ander project waarin we nauw met bewoners hebben samengewerkt was in opdracht van de gemeente Het Hogeland. We hebben een Dorpenvisie voor Westernieland samen met bewoners opgesteld. Dit project wordt in dit hoofdstuk in het jaarverslag uitgelicht.

Ook hebben we de Drentse Architectuurprijs 2023 samen met Architectuurpunt Drenthe mogen organiseren. Deze prijs gaat om het beste project dat een aantoonbare bijdrage levert aan de woon- en leefomgeving. Het ontwerp van DAAD Architecten voor ecologische woningen in Exloo op de cover van het jaarverslag, is daar een mooi voorbeeld van en ontving daarom de Inspiratieprijs. De Drentse Architectuurprijs 2023 ging naar een project van +Peil. Dit betrof de verbouwing van een keuterij in Paterswolde naar een eigentijds woonhuis.

Op de volgende pagina’s zijn een aantal projecten uitgelicht waaraan wij een bijdrage hebben geleverd.

Locatie bosontwikkeling Gasteren

Aa en Hunze

Landschapsadvies bosontwikkeling, Gasteren

Het team Ruimtelijke Kwaliteit heeft de gemeente geadviseerd over de landschappelijke aanvaardbaarheid en inrichting van een bosperceel van 4,5 hectare in het esdorpenlandschap van de Drentse Aa. Natuur en houtproductie wordt hier gecombineerd. Door de rand van het bos in te richten met een, voor het gebied kenmerkende houtwal met een een struik- en boomlaag, ontstaat een aantrekkelijke overgang naar het landschap. Ook biedt het een helder kader waarbinnen ruimte is voor een veranderlijk beeld welke houtproductie met zich meebrengt. ■

De Wolden

Woning in boerderij, De Wijk

In de boerderij ’t Ende in De Stapel is een informatiecentrum van het Drentse Landschap gevestigd. Een deel van de staartschuur werd niet meer gebruikt en wordt herbestemd tot woning. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit adviseerde om de ruimtelijkheid in de schuur meer beleefbaar te houden. Dit heeft de ontwerper gedaan door een vide te creëren. Ook vroeg de commissie aandacht voor een zorgvuldige na-isolatie. De ontwerper heeft verschillende mogelijkheden onderzocht voor de woning in de boerderij, waarbij de waarden van het monument centraal stonden. ■

Foto: Holstein restauratie architectuur

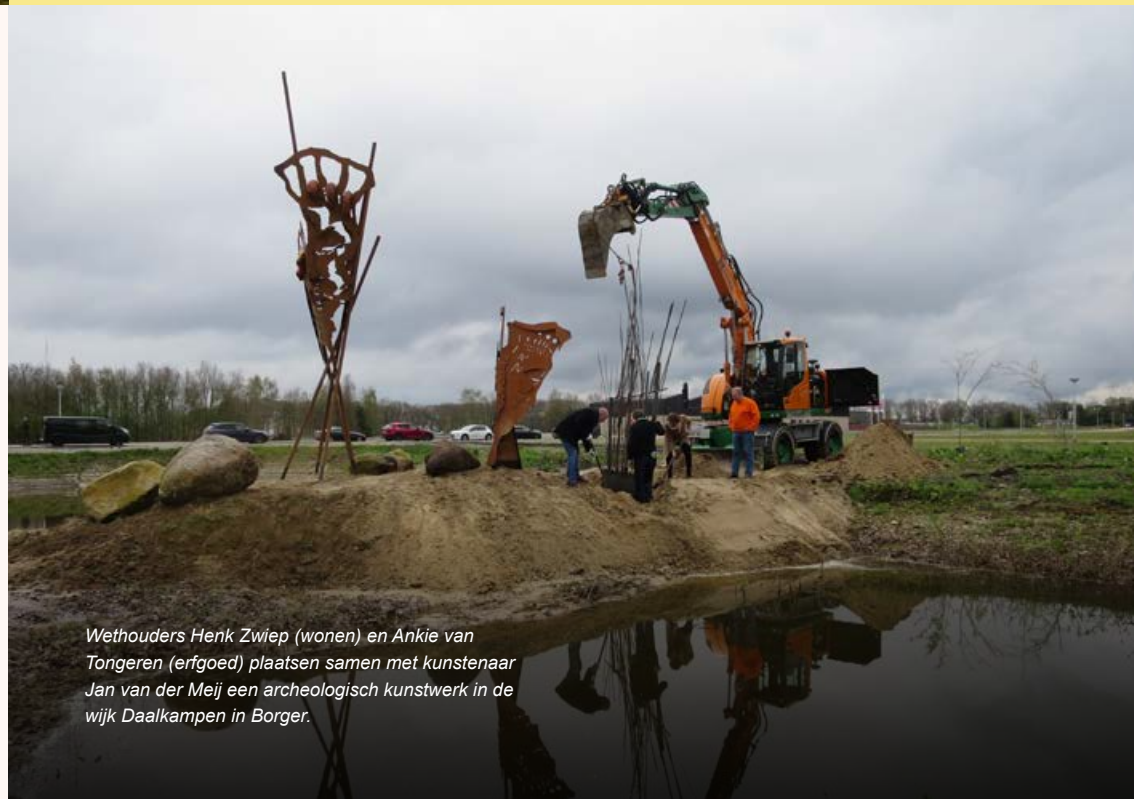
Nagebouwd ijzertijderf in het oertijdpark van het Hunebedcentrum in Borger. Foto: Hunebedcentrum Borger

Borger-Odoorn

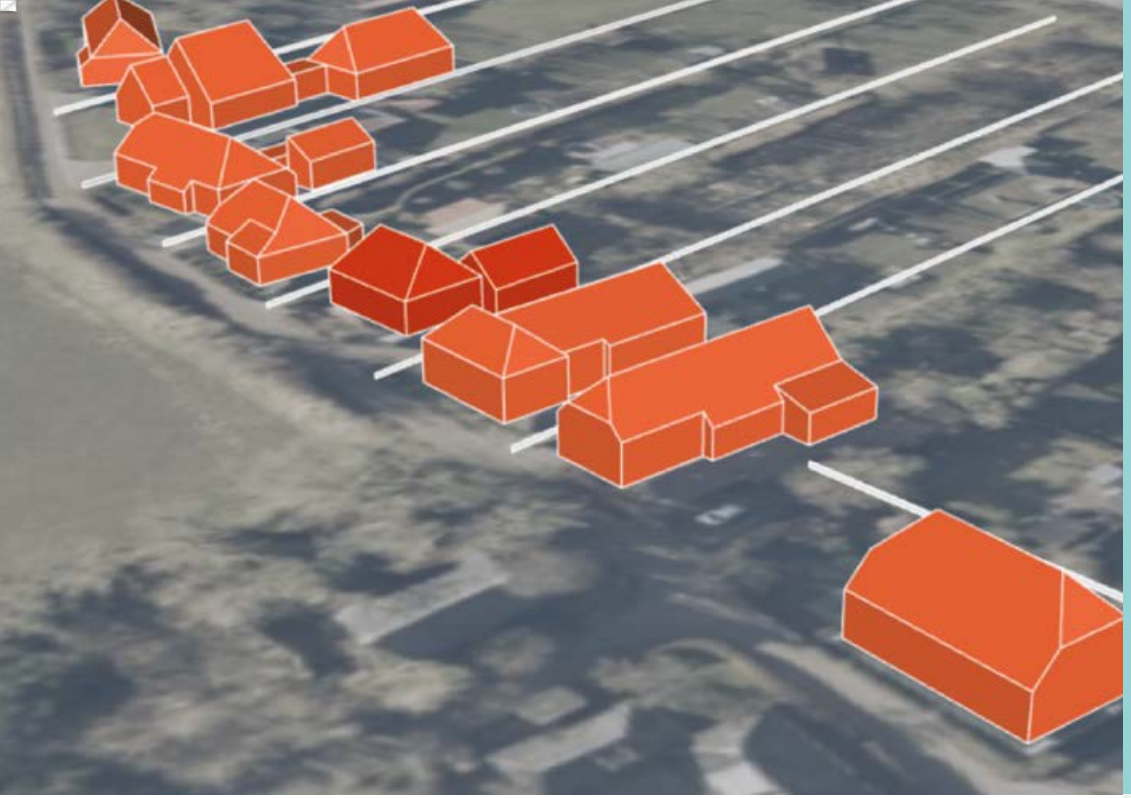
Archeologie als inspiratie voor ontmoetingsplek in de wijk Borger-Daalkampen

De inwoners van de wijk Daalkampen in Borger wonen op oeroude grond. Dertig jaar archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat hier in de bronstijd en ijzertijd, vanaf 1200 - 0 voor Chr., verschillende erven met boerderijen, schuren en spiekers lagen. Voor de aanleg van de wijk moesten deze resten grotendeels worden opgegraven.

Bewoners, gemeente en Libau hebben de handen ineengeslagen om die oeroude geschiedenis weer zichtbaar en beleefbaar te maken in de wijk. Er wordt een speel- en ontmoetingsplek voor jong en oud ingericht, die is geïnspireerd op de structuren en voorwerpen die de archeologen hebben gevonden. Daarnaast komen er bij de toegangswegen in de wijk kunstwerken van cortenstaal die verwijzen naar het boerenbestaan van vroeger.

Wethouders Henk Zwiep (wonen) en Ankie van Tongeren (erfgoed) plaatsen samen met kunstenaar Jan van der Meij een archeologisch kunstwerk in de wijk Daalkampen in Borger.

Eemsdelta

Kavelpaspoort Fromaweg, Wirdum

In opdracht van de gemeente Eemsdelta stelde team Ruimtelijke Kwaliteit een kavelpaspoort op voor een woonkavel waar de oorspronkelijke bebouwing – een woning van het krimpentype – al was gesloopt. De kavel ligt in een karakteristiek gebied en in een gebied met hoge ruimtelijke kwaliteit. Vanwege de ligging, aan één van de uitvalswegen en aan een stijlrand van de afgegraven wierde, hebben we voorgesteld een dwarshuistype te plaatsen. Door deze vervolgens iets naar achteren op de kavel te plaatsen wordt het hoogteverschil langs de wierde afleesbaar. Door de verpringende goothoogte wordt het bebouwingsbeeld – passend bij een wierdedorp – weer aaneengesloten.

Groningen

Zonnepanelenbeleid beschermde gezichten en monumenten

Voor het plaatsen van zonnepanelen op monumenten of binnen beschermde stads- en dorpsgezichten is een vergunning benodigd. De gemeente Groningen wil eigenaren van deze panden meer duidelijkheid geven over de mogelijkheden voor het plaatsen van zonnepanelen op daken. Daarom is Libau gevraagd om zonnepanelenbeleid voor beschermde gezichten en monumenten op te stellen. Het uitgangspunt is dat zonnepanelen zorgvuldig worden ingepast met behoud van de kwaliteiten.

Beeld: AAS Architecten Groningen

Emmen

Nieuwbouw appartementencomplex Klepel

Het plan betreft het bouwen van 28 appartementen in het hoge segment, diverse wellnessvoorzieningen en een parkeergarage. Het complex bestaat uit in totaal 8 bouwlagen, op de hoek van de Hondsrugweg en de Van Schaikweg op de plek van de voormalige brandweerkazerne. Het landschapsplan is integraal onderdeel van deze ontwikkeling. Het ontwerp is als vooroverleg aan de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit voorgelegd, waarbij de intenties zijn getoetst aan de welstandsnota met een speciaal voor dit gebied geschreven gebiedsvisie als leidraad. ▶

De hoge ambitie vertaalt zich in een uitgesproken architectonisch concept met veel aandacht voor de landschappelijke en stedenbouwkundige inpassing.

Een ambitieuze ontwikkeling waarbij de commissie heeft aangegeven dat de kwaliteit van het plan een goede opmaat is voor verdere ontwikkelingen in de zone langs de Hondsrugweg. De afwijking ten opzichte van de gebiedsvisie wordt door de commissie als een verbetering van de stedenbouwkundige opzet beschouwd. ■

Beeld: AAS Architecten Groningen

Beeld: Ziegler | Branderhorst - stedenbouw en architectuur

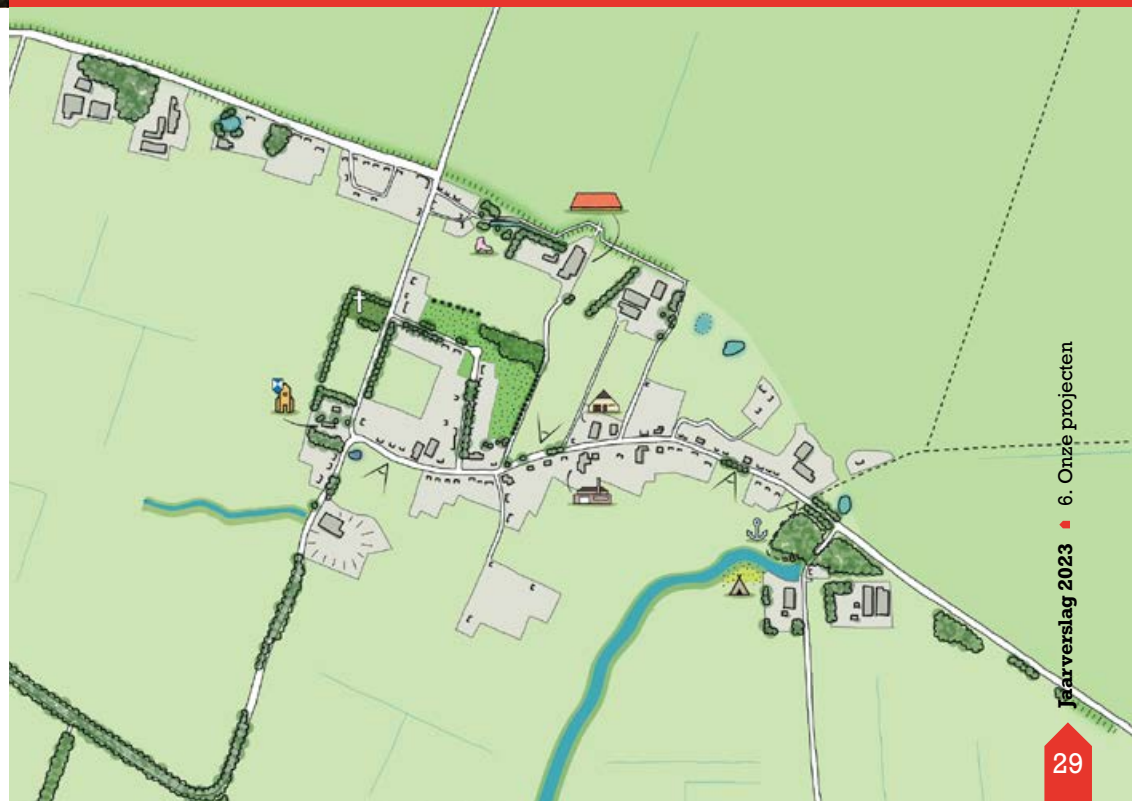
Het Hogeland

Beeldkwaliteitsplan ‘het Molenerf’, Uithuizen

UIthuizen kent sinds 2023 een beeldkwaliteitsplan voor ‘het Molenerf’. Hiermee kan geregeld worden hoe de woningen en supermarkten zich daar ontwikkelen, maar ook hoe de openbare ruimte wordt ingericht. De gemeente vindt het belangrijk dat de historische context van het gebied hiermee goed in beeld wordt gebracht. In de opzet is gekozen om de woningen kleinschalig en dorps te houden en de supermarkten als loodsen op het binnenterrein te ontwikkelen. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit heeft op verzoek van de gemeente het beeldkwaliteitsplan nagekeken. ■

Dorpsvisie Westernieland

In opdracht van de gemeente Het Hogeland maakt team Ruimtelijke Kwaliteit samen met bewoners een dorpsvisie voor Westernieland. Begin 2023 zijn twee sessies georganiseerd in Diekstaal. Tijdens de eerste sessie zijn de kwaliteiten, verbeterpunten, ontwikkelingen en kansen geïnventariseerd. In de tweede sessie zijn met een groot aantal dorpsbewoners de thema’s bepaald. Deze thema’s worden momenteel in een werkgroep met enkele dorpsbewoners en de gemeente uitgewerkt. ■

Hoogeveen

Verkenning Markt, Hoogeveen

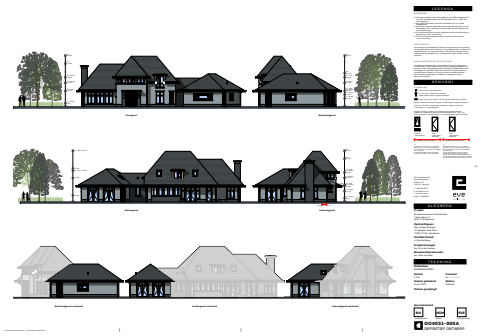
Aan de voormalige veemarkt van Hoogeveen staat een horecapand al geruime tijd leeg. Oorspronkelijk gebouwd als Marktcafé Royal was het een belangrijke plek voor Hoogeveen en omgeving. Libau is door de gemeente gevraagd een nadere verkenning van de karakteristieke waarden op te stellen als onderdeel voor de afweging voor sloop. Hierbij is er een onderscheid gemaakt tussen de waarden van het huidige gevelbeeld en het verborgen gevelbeeld onder de forse maar grotendeels reversibele ingrepen.

Midden-Drenthe

Woonwijk ’t Hees, Westerbork

Ten oosten van Westerbork, aan de Orvelterstraat, heeft zich de wijk ‘’t Hees’ ontwikkeld. De wijk is bedoeld voor landschappelijk wonen. Om de kwaliteit daarvoor te waarborgen is een beeldkwaliteitsplan vastgesteld. Belangrijk uitgangspunt daarbij is dat slechts 50% van het terrein wordt verkaveld. De andere helft is bedoeld als collectief groengebied met een Vereniging van Eigenaren. Per kavel zijn ruime maten voorgeschreven ten opzichte van de ontsluitingsweg.
De oriëntatie is op de Orvelterstraat. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit heeft de gemeente geadviseerd over het beeldkwaliteitsplan. Vervolgens zijn de bouwplannen getoetst aan dit beeldkwaliteitsplan.

Locatie perceel Muntendam

Midden-Groningen

Advisering bos en hout, Muntendam

In het kader van de uitvoering van het provinciale programma ‘Bos en Hout’, heeft team Ruimtelijke Kwaliteit in opdracht van de gemeente Midden-Groningen, geadviseerd over de inrichting van een beoogd perceel tussen Muntendam en Veendam. Op groter schaalniveau functioneert het perceel als een ecologische stapsteen. De bestaande landschappelijke structuren en natuurwaarden, zoals de lange lijnen met oude eiken en lijsterbessen, zijn leidend voor de inrichting. Een padenstructuur langs de rand en over het terrein ontsluit het gebied voor omwonenden en geven aanleiding voor verdere verbinding met de omgeving.

Noordenveld

Advies Asserstraat Norg

Voor een beoogde bebouwingsuitbreiding op een perceel aan de rand van de landschappelijk waardevolle es, heeft team Ruimtelijke Kwaliteit naar aanleiding van een locatiebezoek en gesprek, de gemeente Noordenveld geadviseerd over de herindeling van het erf. Door een zorgvuldige overgang naar het landschap te maken met een divers samengestelde streekeigen haag en door minder gesloten verharding toe te passen, ontstaat een biodiverse en klimaatadaptieve inpassing van het planvoornemen.

Inrichtingsschets Asserstraat Norg

Beeld: Sax Architecten

Oldambt

Karakteristiek schoolgebouw Oudewerfslaan, Winschoten

Het karakteristieke schoolgebouw uit 1930 was herbestemd tot een woonhuis en galerie en wordt met de nieuwe functie van kinderopvang ‘terug herbestemd’ naar een pand voor kinderen. Vanwege de nieuwe functie was een ingreep aan de zichtbare achterzijde noodzakelijk. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit adviseerde de nieuwe ingreep als zodanig herkenbaar te maken, maar meer aan te laten sluiten bij de waardevolle architectuur van het pand, de Groninger variant van de Amsterdamse Schoolstijl. Het ontwerp is doorontwikkeld met een waardevolle toevoeging aan het pand als resultaat.

Pekela

Uitbreiding Dun Agro Hemp Group

Aan de Raadhuisweg bevindt zich de Dun Agro Hemp Group. Het bedrijf is gespecialiseerd in diverse verwerkingen en toepassingen van hennep; van medicijnen tot complete prefab-wanden voor woningen. In 2023 is een forse uitbreiding door de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit beoordeeld, inclusief een metamorfose van de bestaande bedrijfspanden. Een deel van de uitbreiding bevindt zich in de gemeente Oldambt. Een uitgebreide landschappelijke inpassing is niet nodig, wel wordt aan de Raadhuisweg een flinke boomgroep geplant.

Beeld: Van Ringen Architecten

Beeld: Berens Vastgoed

Stadskanaal

Fabrieksstraat, herbestemming tot appartementen

Aan de rand van de wijk Waterland aan de Fabrieksstraat te Stadskanaal wordt een voormalige schuur van een boerderij herontwikkeld tot veertien wooneenheden. De bouwstijl welke voor dit project is gekozen refereert aan een oude, uit traditioneel rood Gronings metselwerk opgetrokken, fabriek welke volgens de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit goed past in deze omgeving. Een aantal woningen beschikt over een slaap- en badkamer op de begane grond, waardoor de woningen levensloopbestendig zijn en uitermate geschikt zijn voor senioren.

Er zijn zowel hoekwoningen als tussenwoningen beschikbaar. Acht van de veertien woningen bevinden zich aan het water. Het complex wordt voorzien van een nieuwe buitenschil in metselwerk en is goed geïsoleerd.

Ook het dak wordt vervangen door nieuwe dakpannen en isolatie waardoor het aan hoge energie eisen voldoet. Een warmtepomp en een boiler zorgen voor de verwarming en de warmwatervoorzieningen. Tenslotte beschikt iedere woning over een eigen parkeerplaats en een in een aparte schuur gesitueerde berging. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit vindt dit een goed uitgewerkt plan en een mooi initiatief voor de herbesteming van de schuur.

Beeld: Berens Vastgoed

Beeld: Sax Architecten

Veendam

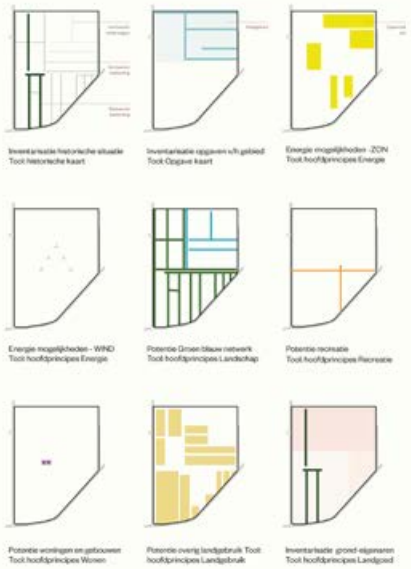
Beneden Oosterdiep

Na decennia van leegstand wordt deze monumentale villa herbestemd tot vijf appartementen. Ondanks de slechte bouwkundige staat, zijn er nog veel zeer waardevolle interieurelementen aanwezig. Op basis van een bouwhistorische verkenning en een kleurhistorisch onderzoek is er een ontwerp gemaakt waarbij het interieur wordt gerestaureerd en tegelijk wordt voldaan aan moderne woonwensen. De Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit heeft samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in het proces geadviseerd om te komen tot een goede balans van alle waarden en wensen.

Westerkwartier

Energielandgoed

De gemeente Westerkwartier wil binnen het houtsingellandschap met nieuwe landgoederen invulling geven aan de verduurzaming van de energievraag. Samen met Landscape Collected en ProDO, heeft team Ruimtelijke Kwaliteit, in een ontwerpend onderzoek mogelijke toekomstige invullingen verkend. Uitgangspunt hierbij was dat de invullingen bijdragen aan bredere maatschappelijke doelen en de transitieopgaven van het landelijke gebied.

Om het energielandgoed ruimtelijk in het landschap te integreren, wordt gekeken naar de verschillende onderdelen die op elkaar gelegd zijn. (Schematisch voorbeeld uit eindrapport.)

Westerwolde

Oude Wapen, Blijham

Een ontwikkelaar heeft het voormalig zalencentrum het Oude Wapen gekocht om hier appartementen en een dorpshuiskamer te realiseren. Team Ruimtelijke Kwaliteit heeft de stedenbouwkundige begeleiding van dit initiatief verzorgd. Het programma is verdeeld over twee gebouwen, zodat de nieuwbouw past bij de dorpse maat en schaal. Ook biedt deze opgave kansen om het stenige dorpsplein te vergroenen. De architectuur van de gebouwen is geïnspireerd op de oude herberg en het gemeentehuis die hier in het verleden hebben gestaan.

Tynaarlo

Ruimtelijke uitgangspunten herontwikkeling Punthoes-locatie, Eelde

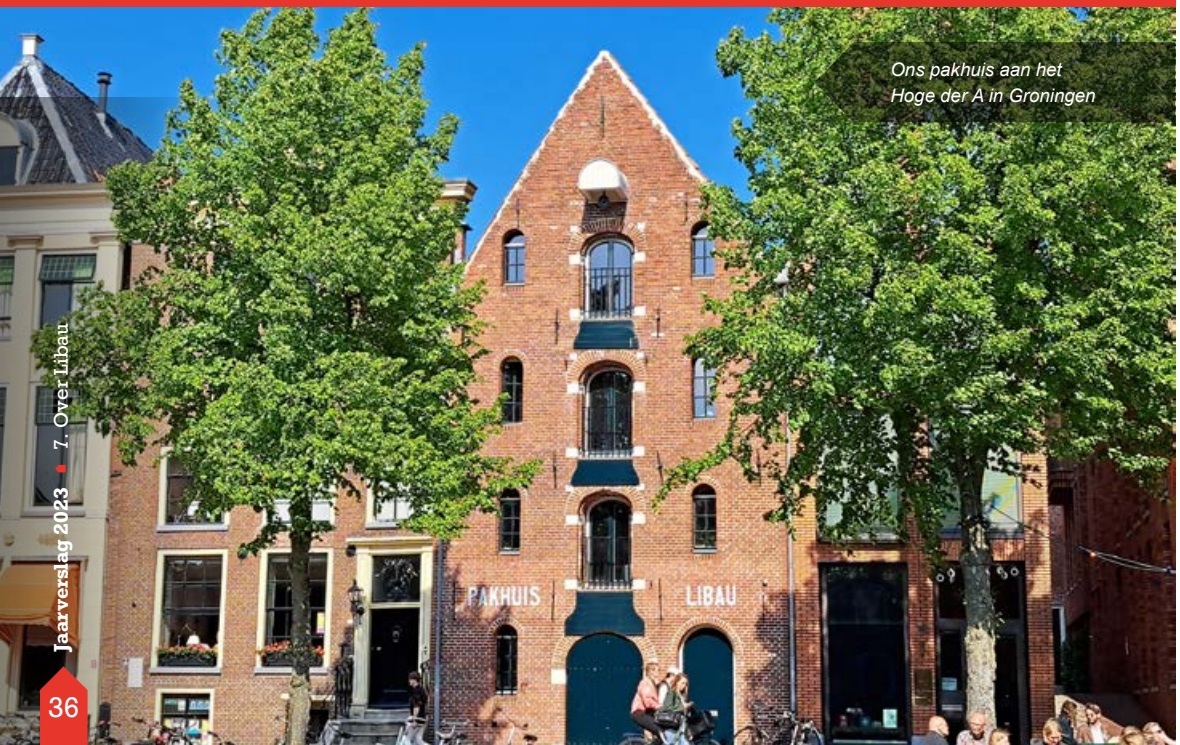
De Mariaschool in Eelde heeft op de huidige locatie te weinig ruimte voor alle leerlingen en moet daarom gebruik maken van aanvullende locaties elders in het dorp. Doordat de bibliotheek is verplaatst, kwam op kleine afstand van de gymzalen de Punthoes-locatie als een alternatief in beeld. Team Ruimtelijke Kwaliteit heeft in opdracht van de gemeente Tynaarlo de uitgangspunten voor de herontwikkeling voor de Mariaschool geformuleerd. Centraal staan daarbij het behoud van het groene karakter en de speelplek als belangrijke wijkvoorziening.

7. Over Libau

Dit zijn wij

Libau is dé kennisorganisatie voor kwaliteit van de leefomgeving en cultureel erfgoed in Groningen en Drenthe. Libau bestaat al sinds 1928. Wij zijn partner voor de provincies, gemeenten en waterschappen in Groningen en Drenthe. We delen kennis, geven advies en bieden ondersteuning. In ons pakhuis werken verschillende specialisten die nauw samenwerken. Dit doen we onder andere via de teams, de Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit, de steunpunten en het Erfgoedloket Groningen.

Ons pakhuis aan het Hoge der A in Groningen

Kennis delen is belangrijk

Libau vindt het delen van gezamenlijke kennis, inzichten, goede voorbeelden en ervaringen belangrijk. Zo werken we actief mee aan kennisbevordering binnen het gehele netwerk. We zijn veelvuldig in gesprek met gemeenten, provincies en waterschappen over de ruimtelijke vraagstukken die zij hebben in de leefomgeving. Wij helpen om de vertaalslag te maken van beleid naar uitvoering. Wij bieden onze opdrachtgevers handvatten, zodat zij in staat zijn om toekomstgerichte en weloverwogen keuzes te maken. Met onze kennis richten wij ons op behoud van cultureel erfgoed en archeologische waarden, het versterken van landschappelijke waarden en ruimtelijke kwaliteit.

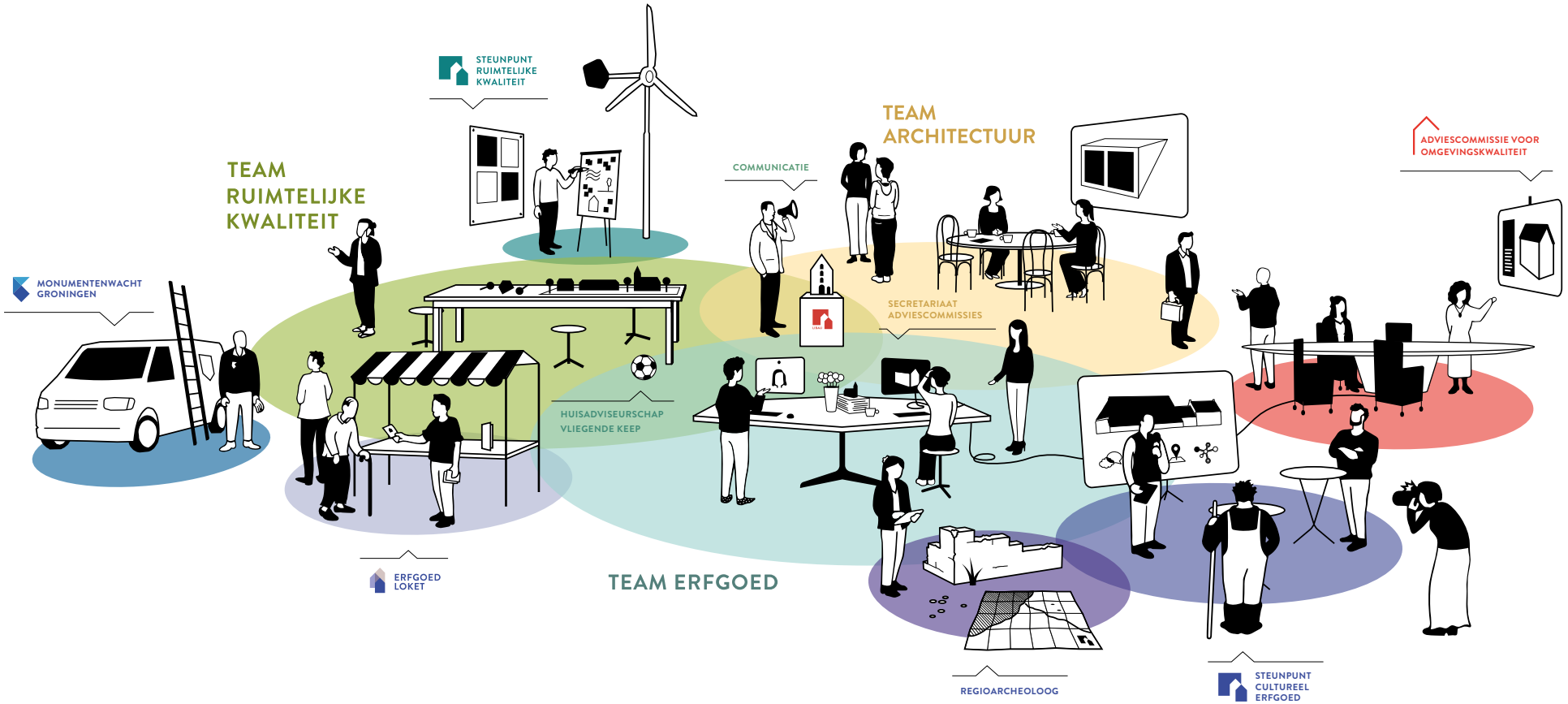
Onze organisatie

Bij Libau en in het pakhuis komen verschillende kennisgebieden bij elkaar. Met een integrale aanpak kunnen we de gemeenten beter adviseren, zeker als het om één van de vele opgaven gaat die impact hebben op de ruimtelijke inrichting. Om goed te kunnen anticiperen op de veranderende wereld met de vele opgaven, zijn we gestart met het maken van een koersdocument. In dit koersdocument beschrijven we de uitdagingen waar we als land en regio voor staan, welke rol Libau daarin speelt en hoe die uitdagingen zich weerspiegelen in onze ambitie, speerpunten en manier van werken.

We willen onze bereikbaarheid in Drenthe vergroten en we hebben daarom een locatie in Assen gevonden waar wij onder andere de vergaderingen van de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Drenthe kunnen houden vanaf 2024. ■

Verbeelding organisatie

Illustratie: Libau, Jesse Akkerman

Onderlinge samenhang en verbinding

Bij Libau werken we integraal met onze kennis op het gebied van architectuur, erfgoed, stedenbouw en landschap aan de vele opgaven die spelen in de leefomgeving. De afbeelding visualiseert de interne organisatie. Het laat zien dat de verschillende teams Ruimtelijke Kwaliteit, Erfgoed, Architectuur en Dienstverlening & Communicatie organisch met elkaar samenwerken aan de kwaliteit van de leefomgeving. Bij elk vraagstuk kijken we met een open blik naar de samenhang tussen de verschillende onderwerpen en waarden. We (over)wegen de verschillende perspectieven en belangen en zorgen waar mogelijk voor verbinding. ■

Dienstverlening en communicatie

Sinds de zomer van 2023 is er binnen Libau een nieuw team samengesteld: team Dienstverlening & Communicatie. Met de komst van een communicatieadviseur en een projectorganisator hebben we samen met de front office, een team dat in staat is om de collega's in het pakhuis te ontzorgen op het gebied van allerlei organisatorische en communicatie activiteiten. Hiermee creëren we ruimte voor onze specialisten om zich volledig te focussen op de inhoud. Ook bereiken we hiermee meer herkenbaarheid en zichtbaarheid. Inmiddels zijn er al diverse publicaties en informatiedocumenten uitgebracht in onze nieuwe huisstijl. Tevens is er een start gemaakt met de optimalisatie van onze interne werkprocessen.

Personeelszaken

We merken dat er andere type vragen aan ons worden gesteld en om goed te kunnen anticiperen op onze veranderende omgeving, zijn wij onze positie als netwerkorganisatie aan het uitbreiden. Dit doen wij door een flexibele schil van diverse specialisten op te bouwen en deze aan Libau te verbinden. Zo kunnen we altijd wendbaar zijn en een oplossing bieden aan onze opdrachtgevers.

<u>Ook dit jaar hebben we een aantal nieuwe collega's mogen verwelkomen:</u>

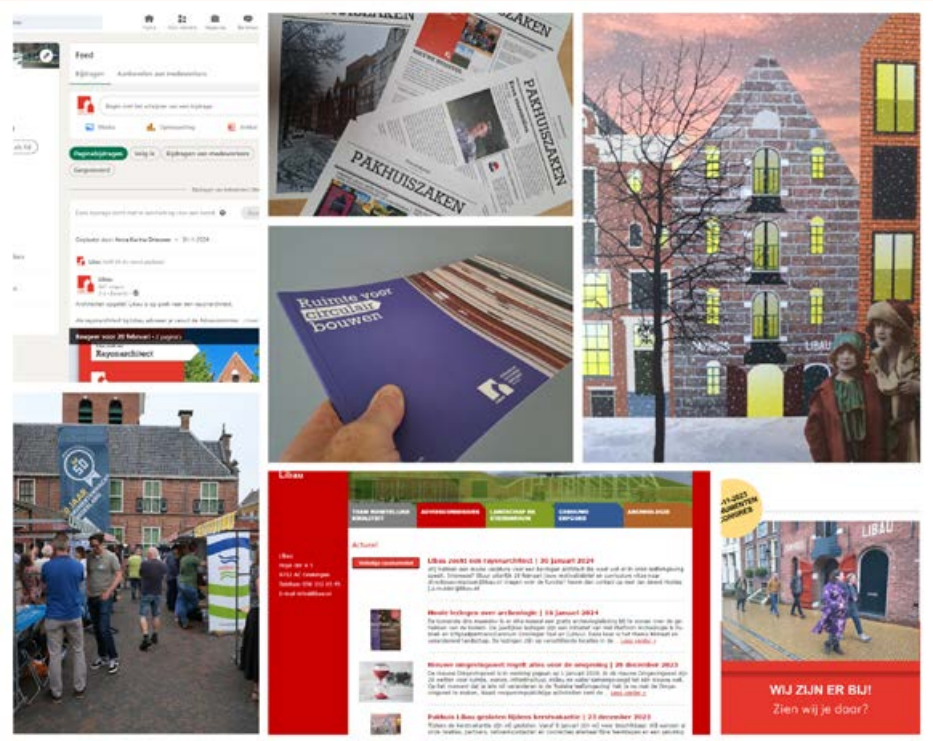
- Aron Banninga, adviseur erfgoed.Tevens is Aron secretaris van de geïntegreerde commissie van de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Groningen
- Piet Ziel, landschapsarchitect
- Mariëlle Kenemans, (regio-) archeoloog
- Anita van der Meulen, projectorganisator
- Dirk Bruin, communicatieadviseur

Mark Hendriks heeft zijn 25-jarig dienstverband bij Libau mogen vieren.

De mensen in het pakhuis

Om elkaar goed in het pakhuis te kunnen vinden hebben we afgelopen jaar onze huisvesting beter ingericht. De teams zitten nu weer als geheel bij elkaar op de kamer in een logische indeling. Daarnaast helpen de inrichting van de lunchkamer en de keuken voor collega's om elkaar tussen de bedrijven door te vinden en ook even informeel bij te praten. Alle collega's hebben inmiddels een eigen laptop en de overlegkamers zijn voorzien van schermen waardoor ook digitale overleggen makkelijker te organiseren zijn.

Uiteraard hebben we met elkaar, net als alle andere jaren, weer samen kunnen genieten van het voorjaarsontbijt en de kerstborrel.

Een collage met voorbeelden van interne en externe communicatie, offline en online communicatie en evenementen.

Medewerkers, stagiairs en trainees werkzaam in pakhuis Libau. Foto: Zeemering Media

Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit

Voor gemeenten in de provincies Groningen en Drenthe faciliteert Libau onafhankelijke Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit. Deze commissies zijn ingesteld voor het bevorderen van de kwaliteit van onze leefomgeving en de behoedzame doorontwikkeling van het erfgoed.

Het doel van de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit is om gemeenten onafhankelijk te adviseren op het gebied van omgevingskwaliteit en monumentenzorg. De advisering vindt plaats binnen de kaders van het door de gemeente vastgestelde beleid.

Rayonarchitect Hans Overdiep geeft een toelichting bij de eerste twee fases van de wijkvernieuwing in Gorecht-West in Hoogezand.

In de adviescommissie zitten onafhankelijke leden; zij zijn specialist op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap, restauratie, bouwhistorie en cultuurhistorie. Hiernaast kan, indien gewenst, extra expertise worden gevraagd op het gebied van archeologie, duurzaamheid, constructies of Werelderfgoed.
Op deze wijze wordt vanuit brede kennis integraal over plannen en beleidsvraagstukken geadviseerd. Het digitale zaaksysteem Portaal Libau biedt ons meer inzicht in de adviesaanvragen voor de commissie. Op maar liefst 63% van de aanvragen wordt bij de eerste behandeling direct positief geadviseerd of wordt geadviseerd om een kleine aanpassing door te voeren. Daarnaast wordt bij 18% van de eerste behandelingen informatie opgevraagd, in overleg gegaan of wordt het plan geagendeerd voor een commissievergadering. Bijna de helft van de aanvragen wordt eerst ingediend als een vooroverleg en na advies volgt een definitieve aanvraag. Met de Omgevingswet willen we het aantal vooroverleggen stimuleren, zodat meer ruimte is om in gesprek te gaan en gezamenlijk de kwaliteit te verhogen.

De adviescommissie werkt met een getrapt systeem van beoordeling om de doorlooptijd zo snel mogelijk te houden. Adviesaanvragen komen binnen via Portaal Libau bij de rayonarchitect in de Kleine Commissie of bij de monumentenadviseur. Het merendeel van de adviesaanvragen is van relatief beperkte omvang, waardoor onder mandaat van de commissie wordt geadviseerd: in 2023 werd 89% van het totaal aantal adviesaanvragen behandeld in een Kleine Commissie. Hierdoor ontvangt de gemeente relatief snel een advies. Slechts 6% van de aanvragen was van een grote mate van invloed op de omgeving of het monument en werd in een commissievergadering behandeld. ■

Aanbevelingen vanuit de commissies

Modeverschijnselen

In de dagelijkse praktijk komen de Adviescommissies voor Omgevingskwaliteit regelmatig ontwikkelingen tegen die we modeverschijnselen zouden kunnen noemen. Het gaat om elementen of ingrepen die hun oorsprong niet ontlenen aan het specifieke gebruik, architectuurhistorische kenmerken of de karakteristieken van het gebied. Ze lijken eerder te zijn ingegeven door praktische motieven en persoonlijke voorkeuren. Voorbeelden uit de media, zoals woontijdschriften en tv-programma's, worden gekopieerd zonder kennis van de context of de architectuurhistorische oorsprong. Het gaat hierbij niet om een gehele bouwstijl, maar om losse onderdelen en elementen die worden toegepast.

Bij de beoordeling van bouwplannen hanteert de adviescommissie de door de gemeente vastgestelde welstandsnota of nota omgevingskwaliteit. In deze nota's worden dergelijke losse elementen meestal niet op voorhand uitgesloten, maar wordt wel beoordeeld of het past binnen de algemene criteria en gebiedscriteria. Voor een goede omgevingskwaliteit is onder andere de context en de 'genius loci' van groot belang, zoals ook staat vermeld in de Verklaring van Davos. Ingrepen in de omgeving zouden gebaseerd moeten zijn op kennis en begrip van een plek en rekening moeten houden met de lokale context.

Respectvol aansluiten op bestaande karakteristieken is de basis. In de gebiedscriteria wordt daarom aangegeven dat gebouwen worden beoordeeld in relatie tot de directe omgeving. Onderdelen in het bouwplan die een afwijkende bouwstijl hebben, passen daarom meestal niet binnen de vastgestelde criteria. Daarnaast is in de algemene criteria opgenomen dat gebouwen binnen de historisch gegroeide context passen en dat verwijzingen en associaties zorgvuldig worden gebruikt.

De onderstaande modeverschijnselen zijn regelmatig terug te vinden in de adviesaanvragen die de commissie krijgt. Het zijn losse elementen die vaak een niet-consistent beeld opleveren. Ze passen niet in de omgeving en vaak ook niet bij het bouwwerk waar het op wordt toegepast. Consistentie in bouwstijl en het passende gebruik van losse elementen is van belang, omdat daarmee een herkenbaar, gebiedsspecifiek en niet verwarrend beeld wordt gemaakt. Zorgvuldige toepassing van losse elementen is van belang voor een goede omgevingskwaliteit.

Risalieten

Een risaliet is een vooruitspringend deel van de gevel. Het is tegenwoordig vaak terug te vinden als accent in de zijgevel om licht in de woning te creëren of om meer ruimte voor een trap op de verdieping te krijgen. Het element wordt vaak voorgesteld in bestaande, relatief kleine woningen, en lijkt in veel gevallen te worden ingezet om de woning meer statuur te geven. De oorsprong van de risaliet is niet typisch Drents of Gronings; het kent een lange geschiedenis in de architectuur die teruggaat tot de Griekse tempelbouw. De huidige toepassing van de risaliet staat ver weg van deze historische toepassing.

Bij aanvragen waar een risaliet wordt toegepast, wordt beoordeeld of het in de omgeving past en of het in verhouding staat tot de bestaande woning.
We zien dat de risaliet op een woning met een traditionele bouwstijl vaak een ‘fremdkörper’ of moderne toevoeging wordt. Of het is een toevoeging op een te kleine woning, waardoor de nieuwe geleding in de gevel tot een rommelig en ongewenst beeld leidt. Vaak vraagt het element veel aandacht en is het niet meer ondergeschikt te noemen. Ook tast het in veel gevallen het karakter en de hoofdvorm van het gebouw aan. Een goed geïntegreerde risaliet, als onderdeel van het architectonische concept, kan wel een consistent beeld opleveren.

Dit kan een traditionele invulling zijn, naar voorbeeld van de klassiekers, maar ook een moderne interpretatie binnen een hedendaagse bouwstijl. Het zijn in beide gevallen overigens vrij expliciete uitingen die lang niet overal passend zijn. De commissie adviseert daarom voor een zorgvuldige en terughoudende toepassing van risalieten, zodat het binnen de omgeving kan passen en aansluit de architectuur.

Woningen met risalieten

Nieuwbouwplan 't Hees aan de zuidoostzijde van Westerbork.

De geschiedenis van de risaliet

De risaliet kent een lange geschiedenis in de architectuur die in oorsprong teruggaat tot de Griekse tempelbouw. In verschillende perioden wordt de risaliet toegepast als gevelgeleding, waarbij symmetrie en proportie essentieel zijn. In de Barok wordt de gevel geleed door vooruitspringende hoeken en middenpartij. De gevel wordt dan aan de bovenzijde afgesloten door een koonlijst, waarbij een fronton op de centrale risaliet wordt geplaatst. Een bekend voorbeeld is het Mauritshuis in Den Haag. Aan het einde van de 18e eeuw raakt het neoclassicisme in de mode, waarbij opnieuw wordt teruggegrepen op de klassieke oudheid. Symmetrie en hiërarchie zijn belangrijk in de neoclassicistische architectuur. De nadruk wordt hierin gelegd op de middenas, waar meestal de entree wordt gelegd, en dit wordt gedaan door toepassing van een risaliet. Een bekend voorbeeld hiervan is het stadhuis in Groningen. ▶

Donkere kozijnen

Een recent fenomeen, dat door alle bouwstijlen heen loopt, is de voorkeur voor donkere kozijnen. In de traditionele bouwwijze worden meestal lichte kozijnen met donkere draaiende delen toegepast. Bij een traditioneel ontwerp, in een omgeving met overwegend traditionele bouwwijzen, leveren donkere kozijnen een detonerend beeld op. Een verwarrend beeld en het idee ‘dat er iets mis is’, maar waar niet direct de vinger op kan worden gelegd. Bij een aanvraag waarbij donkere kozijnen bij een traditionele woning worden voorgesteld, wordt in dat geval geadviseerd een keuze te maken: een traditionele bouwstijl met lichte kozijnen en donkere draaiende delen óf een moderne bouwstijl met volledig donkere kozijnen. In een meer moderne bouwstijl zijn donkere kozijnen, afhankelijk van de algehele kleurstelling, vaak wel passend. ▶

Gebinten

Woningontwerpen in een landelijk gebied gaan regelmatig vergezeld van een romantische toevoeging in de vorm van esthetische houten gebinten. De gebinten worden vlak op de (metselwerk) gevel geplakt of dienen als ondersteuning van een overdekte buitenruimte. Vanuit een bepaald romantisch perspectief is dit te begrijpen, ware het niet dat de constructieve basis van de woning vaak een traditioneel kalkzandsteen- of beton casco is. De houten gebinten komen dan constructief niet overeen met de bestaande constructie en hebben geen dragende functie.

Van oorsprong zijn de gebouwen waar gebinten in voorkomen in het geheel voorzien van een houten, uit gebinten bestaande, hoofddraagconstructie. Hybride vormen komen wel voor, maar dan is er een onderscheid in de hoofdvorm aanwezig, bijvoorbeeld bij een boerderijschuur met een aangebouwde woning.

Het toevoegen van houten gebinten aan een andere constructie geeft een vervreemdend effect, omdat het niet dragend is. Ook doet het in beeld denken aan een boerenschuur, terwijl dat dan het niet is. De opzet levert ook een typologisch afwijkend principe op die niet aansluit bij het gebouw én niet bij de ‘genius loci’. De logica ontbreekt; het spreekt niet de waarheid. Daarom sluit deze toepassing van gebinten meestal niet aan op de vastgestelde criteria. Het fenomeen van gebinten raakt ook aan de schuurwoning, een type woning die voortvloeit uit de boerderijschuur.

Het is vooral het fragmentarische karakter van de toevoeging van gebinten die leidt tot een advies om het te heroverwegen. Afhankelijk van de plek en de toetsingscriteria wordt er over het algemeen geadviseerd een duidelijke keuze te maken in de bouwstijl. ▶

Dakpanplaten

Dakpanplaten zijn metalen of kunststof platen met een patroon van dakpannen. Bij dakrenovatie wordt het regelmatig voorgesteld om de bestaande keramische pannen te vervangen door dakpanplaten. Het wordt veelal gedaan uit kostenoverwegingen, maar ook vanwege het gewicht van de dakbedekking. Over het algemeen wordt door de commissie kritisch naar de toepassing van dakpanplaten gekeken. En in sommige nota's wordt expliciet benoemd wanneer dit kan worden toegepast. De platen kennen een zeer regelmatig en effen patroon, waarbij nuance ontbreekt. Op termijn is er een relatief grote kans op kleurdegeneratie, wat het verstorende beeld kan geven van materiaal van matige kwaliteit. Ook wordt de herhaling van platen, door vervuiling of mosvorming bij de naden, soms zichtbaar. Voor de adviescommissies speelt de locatie tevens een rol in de afwegingen. In de bebouwde kom in een historisch lint valt het strakke karakter van de platen al snel uit de toon. Maar ook op grote afstand kan de afvlakking van de kleur of het ontbreken van nuance in het oog springen. De commissie adviseert daarom om terughoudend te zijn in de toepassing van dakpanplaten. ▶

Javaans dak

Het zogenaamde 'Javaanse dak' is een fenomeen dat geïmporteerd lijkt uit Azië. Dit is een zadeldak dat in de kopgevels een overstek vormt waarvan de nok verder doorsteekt dan de goten, met een schuine daklijn tot gevolg. Deze moderne dakvorm wordt ook toegepast in woningen die in de basis traditioneel van opzet zijn. Dit levert een vervreemdend beeld op, omdat de kapvorm sterk afwijkt van deze bouwstijl.

De kap is een belangrijk onderdeel van de hoofdvorm van een gebouw. De verschillende kapvormen zijn verankerd in de genius loci en het collectieve geheugen. Veranderingen van kapvormen zijn in de loop van de tijd ontstaan en hebben een logische oorsprong. Bij de toepassing van een Javaans dak in Groningen of Drenthe lijkt deze verbondenheid te ontbreken. Bij de toepassing van een Javaans dak in lokale context wordt daarom vaak geadviseerd om dit te heroverwegen. Het is het de vraag of deze nieuwe kapvorm kan worden aanbevolen, omdat het niet raakt aan een behoefte die voortkomt uit een logisch principe. ■

Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit

Libau heeft in 2020 bij de provincie Groningen en Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed met succes subsidie aangevraagd voor het organiseren van de pilot Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit (STERK). Deze pilot was aanvankelijk voor twee jaar, maar is vanwege de aansprekende resultaten en het tijdelijk stilleggen door de wereldwijde pandemie verlengd tot en met 2023.

Ruimtemakersexcursie naar de woningfabriek van Van Wijnen in Heerenveen.

De ruimtemakers

Voor 2023 is samen met het ruimtelijk werkveld - ‘de ruimtemakers’ - de jaaragenda opgesteld. Net als in voorgaande jaren is de aandacht uitgegaan naar ondersteuning bij de ontwikkeling en uitvoering van ruimte gerelateerd beleid in de vorm van spreekuren en werkplaatsen.

Ook zijn in 2023 weer ruimtemakersbijeenkomsten georganiseerd. Hierbij is de samenwerking gezocht met de gemeenten Eemsdelta en Veendam, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en waterschap Hunze en Aa’s. De ruimtemakersbijeenkomsten worden zeer gewaardeerd door ambtenaren die werkzaam zijn in het ruimtelijk domein. Het elkaar kunnen treffen is van groot belang om kennis te delen en om het netwerk te versterken.

Kwalitatieve aanpak van de woningbouwopgave

Het centrale thema voor 2023 was de kwalitatieve aanpak van de woningbouwopgave. De ruimtemakers hebben zorgen dat de woningbouwopgave alleen gaat over aantallen en snelheid en dat we binnen de kortste keren spijt hebben van hetgeen we nu bouwen.

Het steunpunt onderscheidt bij de kwalitatieve aanpak vijf deelonderwerpen: ‘locatiekeuze’, ‘gebiedsidentiteit’, ’anders wonen’, ‘fabrieksmatige woningbouw’ en ‘kwaliteitsafspraken’. Samen met de ruimtemakers zijn deze onderwerpen uitgediept. Zo hebben we bijvoorbeeld voor ‘fabrieksmatig bouwen’ met de ruimtemakers en de Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit een bezoek gebracht aan de fabriek van Van Wijnen in Heerenveen.

Anders wonen

In het kader van ‘anders wonen’ hebben we met de ruimtemakers een aantal bijzondere woningbouwprojecten in Groningen en Drenthe bezocht. We hebben projecten bezocht met een bijzondere stedenbouwkundige opzet, woningen die met natuurlijke materialen zijn gebouwd en we hebben woningen gezien die na gebruik gemakkelijk uit elkaar te halen zijn. De informatie en uitkomsten die we samen met de ruimtemakers hebben opgehaald tijdens onze bezoeken en kennissessies in 2023, zijn verwerkt in een publicatie ‘de kwalitatieve aanpak van de woningbouwopgave’. Deze publicatie wordt in 2024 door het Steunpunt Ruimtelijke Kwaliteit gepresenteerd. ■

Ruimtemakersbijeenkomst bij Waterschap Hunze en Aa’s in Veendam met als thema water en bodem als sturend principe.

Steunpunt Cultureel Erfgoed

Eén van de hoofdtaken van het Steunpunt Cultureel Erfgoed Groningen is het vervullen van de platformfunctie voor die overheden en organisaties in de provincie die zich bezighouden met cultureel erfgoed. Het steunpunt organiseert het gesprek over actualiteiten en ontwikkelingen met het Groninger erfgoedveld en participeert in een landelijk netwerk. Belangrijke onderdelen zijn het organiseren van kennisbijeenkomsten en het uitbrengen van publicaties.

Nieuw Scheemda
Foto: Gemeente Oldambt

In 2023 hebben wij vanuit het steunpunt bijeenkomsten georganiseerd over de volgende onderwerpen:

Archeofocus

In 2023 hebben wij verder invulling gegeven aan de serie bijeenkomsten onder de titel Archeofocus die in 2022 is opgestart. Op 5 juni vond een Archeofocusbijeenkomst plaats in het klooster van Ter Apel. Hoofddoelen zijn kennisoverdracht en het opbouwen en onderhouden van een netwerk van gemeente- en provincieambtenaren die zich bezighouden met archeologie in Groningen.

Erfgoed en Omgevingswet

In 2023 hebben wij samen met de steunpunten uit Drenthe en Fryslân en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed twee bijeenkomsten georganiseerd voor ambtenaren in Noord-Nederland. Tijdens deze bijeenkomsten zijn we ingegaan op de ontwikkelingen rondom de Omgevingswet én vooral op hoe de wet in de praktijk kan worden toegepast. Tijdens de bijeenkomst op 16 mei bleek de behoefte om bepaalde onderwerpen verder uit te diepen. De bijeenkomst op 14 november stond dan ook in het teken van een drietal onderwerpen: de omgeving van het gebouwde rijksmonument, archeologie in de Omgevingswet en de specifieke zorgplicht.

Kerkenvisies

We hebben twee bijeenkomsten georganiseerd voor de zes Groninger gemeenten die met het opstellen en implementeren van een kerkenvisie aan de slag gaan. Tijdens de eerste bijeenkomst hebben we nader gesproken over doelen en ambities en de twaalf bouwstenen om te komen tot een kerkenvisie.

De tweede bijeenkomst stond in het teken van het opbouwen van een duurzame dialoog met belangrijke kerkenpartners, zoals het Bisdom Groningen-Leeuwarden, de Classis Groningen-Drenthe, de Stichting Oude Groninger Kerken, de Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Noord-Nederland en de Monumentenwacht Groningen. Tijdens de geanimeerde sessie waarbij de verschillende belangen helder naar voren kwamen is daarnaast aandacht besteed aan het verduurzamingsvraagstuk van kerkgebouwen.

Naast kennisbijeenkomsten zetten wij ook in op kennisdeling in de vorm van publicaties die primair zijn gericht op de Groninger gemeenten. Terugblikkend zijn in 2023 vanuit het steunpunt de volgende publicaties verschenen:

Ruimte voor circulair bouwen

Circulair bouwen gebeurt nog veel te weinig. Als bouwmaterialen en grondstoffen schaars zijn is het juist belangrijk om er slim mee om te gaan. ‘Ruimte voor circulair bouwen’ heeft de opbouw van een tijdschrift, waarbij diverse aspecten die samenhangen met circulair bouwen worden afgewisseld met interviews met belangrijke spelers. Doel van deze publicatie is de kennis op een aansprekende manier te delen en met name ook de gemeenten handvatten te bieden om circulair bouwen zelf toe te passen en ook richting lokale opdrachtgevers te bevorderen. Hergebruik van nieuwe en oude bouwmaterialen is goed mogelijk als je er in de hele keten oog voor hebt!

Ruimte voor duurzaam erfgoed

In samenwerking met het Erfgoedloket Groningen en de Monumentenwacht Groningen werken we aan de publicatiereeks ‘Ruimte voor duurzaam erfgoed’. Dit betreft een serie laagdrempelige en digitaal te verspreiden handreikingen met tips en tricks en verwijzingen naar relevante partijen voor het verduurzamen van erfgoed. Doel is Groninger praktijkvoorbeelden van goede verduurzamingsoplossingen voor het voetlicht te brengen.

Gemeenten kunnen deze publicaties gebruiken in gesprekken met eigenaren over de mogelijkheden voor hun erfgoedpand, maar ze kunnen ook bijdragen aan gemeentelijke beleidsvorming. Vergunningverleners kunnen de publicaties gebruiken als gesprekstool doordat bijvoorbeeld wordt ingegaan op een stappenplan voor verduurzaming en doordat beproefde methodes voor verduurzaming worden uitgelicht. De eerste, meer algemeen georiënteerde publicatie Ruimte voor duurzaam erfgoed is klaar. Dit vormt tegelijkertijd het schutblad voor een reeks inlegvellen. Ook het eerste inlegvel met Groninger praktijkvoorbeeld is verschenen. In 2024 wordt de serie uitgebreid met nieuwe praktijkvoorbeelden.

Bouwstenen voor een boerderijen-aanpak

De komende tijd gaan verschillende Groninger gemeenten aan de slag met beleid gericht op historische boerderijen. De gemeente Oldambt heeft in 2023 als eerste gemeente haar boerderijenprogramma afgerond. Op basis van input vanuit de RCE en de provincie Groningen en onze ervaringen met het maken van het Boerderijenprogramma Oldambt, hebben we een brochure opgesteld om gemeenten op weg te helpen. Deze brochure Bouwstenen voor een boerderijen-aanpak biedt inspiratie en houvast voor de gemeentelijke keuzes in het opstellen van een boerderijenprogramma. De publicatie is in samenspraak met de Regiegroep Actieplan Agrarisch Erfgoed van het Erfgoedprogramma tot stand gekomen.

Erfgoedloket Groningen

Het Erfgoedloket Groningen is het centrale, kosteloze informatie- en steunpunt voor eigenaren en bewoners van monumentale en karakteristieke panden. Het Erfgoedloket Groningen wordt door Libau uitgevoerd in opdracht van de provincie Groningen. Vanaf 2024 wordt het werkgebied verbreed van het aardbevingsgebied naar de gehele provincie Groningen. Dat betekent dat we voortaan alle erfgoedeigenaren en -bewoners kunnen bijstaan. Of het nu gaat om onderhoud en restauratie, financiering en subsidies, schadeherstel of versterking.

De jaarlijkse Erfgoedloketfair, deze keer in Appingedam.

Het Erfgoedloket heeft een loketfunctie en kan iedereen met vragen over erfgoed verder op weg helpen. We zien daarnaast dat sinds de explosieve stijging van de energieprijzen veel vragen worden gesteld over het verduurzamen van erfgoedpanden. Het loket bestaat zes jaar en heeft inmiddels ruim 5.500 vragen beantwoord. Vanuit het Erfgoedloket werken we vraaggericht, maar benaderen we de doelgroep ook proactief. Zo krijgt ieder erfgoedadres jaarlijks een brief op de mat waarin we onze hulp aanbieden en alvast een overzicht bieden van relevante subsidiemogelijkheden. Ook organiseren we diverse, goed bezochte inloopbijeenkomsten in de provincie. De jaarlijkse Erfgoedloketfair vond deze keer plaats in het historische centrum van Appingedam.

Enkele honderden geïnteresseerde bezoekers kwamen hier op af. Op het plein bij de Nicolaïkerk was een informatiemarkt waar erfgoedeigenaren en -beheerders terechtkonden met hun vragen bij de verschillende partners van het Erfgoedloket, zoals de provincie, gemeenten, Vereniging Groninger Monumenteigenaren, IMG, NCG, Stut-en-Steun, Bond Heemschut, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Monument & Materiaal en Monumentenwacht Groningen.

Van die gelegenheid werd volop gebruik gemaakt door de bezoekers. Daarnaast was er in de Nicolaïkerk een uitgebreid lezingenprogramma met praktische onderwerpen, zoals over subsidies, onderhoud & verduurzamen en kleurenonderzoek. De dag werd sfeervol afgesloten met het Grönnens Laid door Vincent Hensen-Oosterdijk op het Hinsz-orgel in de Nicolaïkerk.

Samenstelling commissies & RVT 2023

Samenstelling Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Drentse gemeenten

drs. T.A.C.O. van den Heiligenberg	voorzitter
J.A. de Groot MArch	architectuur
drs. C.J.M. Peeters	stedenbouw en landschap
ir. S. van Seijen	restauratiearchitectuur
ing. C. Velvis	bouwhistorie
dr. E.H.M. Mens	cultuurhistorie en UNESCO Werelderfgoed
dr. W.A.B. van der Sanden	aanvullend commissielid archeologie
ir. J.W. Frantzen	aanvullend commissielid duurzaamheid
drs. S.M. Tillema	secretaris
K. Heid MArch	rayonarchitect
M.D.P. Hendriks MArch	rayonarchitect
ir. J.A. Mulder	rayonarchitect
H. Overdiep MArch	rayonarchitect
drs. J. Kalmijn / dr. ing. N. Hogen	regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Leden raad van toezicht (per 31 december 2023)

S.B. (Sipke) Swierstra	Oud-burgemeester gemeente Veendam (voorzitter)
J. N. (Jan Ningo) Dijck	Partner UNP accountants adviseurs (penningmeester)
A.H. (Anton) Saman	Adviseur
R. (Rob) Hendriks	Architect & DGA DAAD
H.J. (Henk) Zwiep	Wethouder gemeente Borger-Odoorn
J.W. (Jaap) Velema	Burgemeester gemeente Westerwolde
S. (Sonja) van der Meer	Directeur Stichting het Drentse Landschap

Samenstelling Adviescommissie voor Omgevingskwaliteit Groninger gemeenten

drs. ir. K.F. Geijzendorffer	voorzitter
M.H. Post	voorzitter
H.K. Pot	voorzitter
D. de Boer MArch	architectuur
ing. T. Mars	architectuur
A. Venema MArch	architectuur
N.D. Visser MArch	architectuur
ir. C. Hofstee	stedenbouw en landschap
ir. A. Ritsema	stedenbouw en landschap
drs. ing. L. Dijkstra	stedenbouw en landschap
A.W. Siemer	restauratiearchitectuur
drs. J.G. Bosma-Heun	bouw- en cultuurhistorie
dr. H.A. Groenendijk	aanvullend commissielid archeologie
ir. J.R. Pama	aanvullend commissielid constructies
ir. J.W. Frantzen	aanvullend commissielid duurzaamheid
A.B. Banninga	secretaris monumenten
M.D.P. Hendriks MArch	secretaris subcommissie uiterlijk van bouwwerken
K. Heid MArch	rayonarchitect
ir. J.A. Mulder	rayonarchitect
drs. B.H.H.M. Giesen-Geurts	regioadviseur, aanwezig namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Adviesaanvragen Drenthe & Groningen

	Gemeenten	Adviezen AvO	Adviezen AvO, waarvan monumenten	Archeologie	Huisadviseurschap	Plaatsingsadviezen windturbines
	Drentse gemeenten					
1	Assen	X	X	15		
2	Aa en Hunze	389	13	28	30	2
3	Borger-Odoorn	327	1	52		
4	Coevorden	X	X			
5	De Wolden	53	5	10		
6	Emmen	684	17			
7	Hoogeveen	168	2			
8	Midden-Drenthe	*	6	36		5
9	Meppel	X	X			
10	Noordenveld	321	35	11	1	
11	Tynaarlo	478	9			
12	Westerveld	X	X			
		2420	**88**	**152**	**31**	**7**

	Gemeenten	Adviezen AvO	Adviezen AvO, waarvan monumenten	Archeologie	Huisadviseurschap	Plaatsingsadviezen windturbines
	Groninger gemeenten					
1	Eemsdelta	614	64	106	2	2
2	Het Hogeland	623	58		1	9
3	Groningen	*	*			2
4	Midden-Groningen	455	8	28	1	6
5	Oldambt	336	25	36		1
6	Pekela	51	2	2		2
7	Stadskanaal	133	8	4		
8	Veendam	176	10	4		
9	Westerkwartier	695	31	7	14	6
10	Westerwolde	361	14	16		
		3444	**220**	**203**	**18**	**28**

* eigen commissie **X** niet van toepassing

Jaarrekening 2023 - Balans

Balans in € per 31 december 2023		
ACTIVA	31/12/2023	31/12/2022
Immateriële vaste activa		
Software	52.151	64.362
	52.151	*64.362*
Materiële vaste activa		
Terreinen en gebouwen	638.421	624.874
Inrichtingskosten	43.907	30.698
Kantoorinventaris	13.492	21.055
	695.820	*676.627*
Financiële vaste activa		
Participaties	0	0
	0	0
Vorderingen		
Debiteuren	316.646	140.346
Overige vorderingen en overlopende activa	194.344	235.359
	510.990	*375.705*
Liquide middelen		
Kas	237	0
Banken	1.375.046	1.550.500
	1.375.283	*1.550.500*
	2.634.244	**2.667.194**

Balans in € per 31 december 2023		
PASSIVA	31/12/2023	31/12/2022
Eigen vermogen		
Kapitaal	1.873.940	1.937.474
Bestemmingsreserves	183.761	196.176
	2.057.701	*2.133.650*
Kortlopende schulden		
Crediteuren	33.148	52.207
Belastingen en sociale lasten	116.100	109.755
Overige schulden en overlopende passiva	427.295	371.582
	576.543	*533.544*
	2.634.244	**2.667.194**

Bij de jaarrekening is een goedkeurende verklaring door de accountant afgegeven.

Jaarrekening 2023 - Staat van baten en lasten in €

Baten				
	Jaarrekening 2023	Begroting 2023	Jaarrekening 2022	Begroting 2022
BATEN				
Opbrengsten	1.909.132	1.830.000	1.879.518	1.765.000
Opbrengsten projecten	686.284	570.000	661.955	580.000
Incidentele opbrengsten	0	0	3.003	0
	2.595.416	*2.400.000*	*2.544.476*	*2.345.000*
	2.595.416	**2.400.000**	**2.544.476**	**2.345.000**

Lasten				
	Jaarrekening 2023	Begroting 2023	Jaarrekening 2022	Begroting 2022
LASTEN				
Personeelskosten	1.102.657	1.019.000	897.562	966.800
Huisvestingskosten	54.807	55.500	52.081	41.000
Kantoorkosten	94.276	103.000	81.649	98.500
Algemene kosten	234.033	151.000	226.177	145.000
Kosten overige opbrengsten	463.001	435.000	408.509	440.000
Kosten projecten	678.406	565.000	635.573	565.000
Afschrijvingen	58.291	47.500	52.512	53.000
	2.685.471	*2.376.000*	*2.354.063*	*2.309.300*
Bedrijfsresultaat	**(90.055)**	**24.000**	**190.413**	**35.700**
Rente baten en lasten ( )	14.106	0	(2.594)	(5.000)
Bijzondere baten en lasten ( )	0	0	(10.000)	0
	14.106	*0*	*(12.594)*	*(5.000)*
Resultaat bestemmingsreserves	**(75.949)**	**24.000**	**177.819**	**30.700**
Mutaties in de reserves Libau				
Mutatie onderhoudsreserve	873	(5.500)	5.454	7.500
Mutatie reserve WW-verplichtingen	(23.288)	0	50.000	0
Mutatie jubileumreserve	10.000	0	10.000	0
Mutatie steunpuntreserve	0	0	(9.705)	0
	(12.415)	*(5.500)*	*55.749*	*7.500*
Resultaat na bestemmingsreserves Libau	**(63.534)**	**29.500**	**122.070**	**23.200**

Bij de jaarrekening is een goedkeurende verklaring door de accountant afgegeven.

Waarderingsgrondslagen 2023

Algemene grondslagen voor de opstelling van de jaarrekening

Deze jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving 640 Organisaties zonder winststreven. De waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden plaats op basis van historische kosten. Tenzij de desbetreffende grondslag voor de specifieke balanspost anders wordt vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde.

De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben. Baten worden slechts opgenomen voorzover zij op de balansdatum zijn gerealiseerd.

Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Financiële instrumenten

Onder financiële instrumenten worden zowel primaire financiële instrumenten, zoals vorderingen en schulden, als financiële derivaten verstaan. In de toelichting op de onderscheiden posten van de balans wordt de reële waarde van het betreffende instrument toegelicht als die afwijkt van de boekwaarde.

Indien het financiële instrument niet in de balans is opgenomen wordt de informatie over de reële waarde gegeven in de toelichting op de “Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen”.

Voor de grondslagen van primaire financiële instrumenten wordt verwezen naar de behandeling per balanspost. Stichting Libau OCE beschikt hoofdzakelijk over primaire financiële instrumenten.

Schattingen

Om de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening te kunnen toepassen, is het nodig dat het bestuur van de Stichting zich over verschillende zaken een oordeel vormt, en dat het bestuur schattingen maakt die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de betreffende jaarrekeningposten.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden geactiveerd op verkrijgingsprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden geactiveerd op verkrijgingsprijs verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen.

De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming.

Financiële vaste activa

Kapitaalbelangen in vennootschappen waarop geen invloed van betekenis kan worden uitgeoefend, worden gewaardeerd op kostprijs.

Vorderingen

De vorderingen worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde. Noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid worden in mindering gebracht. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Pensioenen

Het pensioen van de werknemers is verzekerd bij het bedrijfstakpensioenfonds ABP.
De pensioenregeling is een ‘defined benefit’-regeling op basis van middelloon. De pensioenaanspraken zijn gegarandeerd met voorwaardelijke indexatie. Indexatie van pensioenaanspraken is afhankelijk van de financiële positie van ABP. De aan ABP verschuldigde pensioenpremies worden als last in de winst- en verliesrekening verantwoord. De in het boekjaar aan ABP verschuldigde, maar nog niet aan ABP voldane pensioenpremies worden als

(pensioen)verplichting op de balans opgenomen. Libau heeft naast de jaarlijks verschuldigde pensioenpremies geen juridische verplichting tot het doen van aanvullende bijdragen, indien sprake is van een financieel tekort bij ABP. Om deze reden worden alleen de op een periode betrekking hebbende verschuldigde pensioenpremies in die periode ten laste van het resultaat gebracht. Het ABP had ultimo het boekjaar een beleidsdekkingsgraad van 118,6%.

Overige activa en passiva

Overige activa en passiva worden bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. De reële waarde en geamortiseerde kostprijs zijn gelijk aan de nominale waarde.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Bij de bepaling van het exploitatieresultaat gelden de volgende beginselen: lasten (en baten) zijn toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben.

Opbrengsten

Onder opbrengsten wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte bedragen voor verleende diensten of verkochte goederen, verminderd met verleende kortingen. De subsidies worden tegen het verrekende bedrag opgenomen.

Bedrijfskosten

De bedrijfskosten worden bepaald op basis van historische uitgaafprijzen verminderd met de ontvangen kortingen en worden toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Afschrijvingen

De afschrijvingen op de materiële vaste activa worden berekend door middel van de vaste percentages van de aanschaffingswaarde op basis van de verwachte economische levensduur.

Onderhoudskosten

De componentenmethode wordt toegepast voor de verwerking van onderhoudskosten.

Colofon

Uitgave

Libau, dé kennisorganisatie voor kwaliteit van de leefomgeving en cultureel erfgoed in Groningen en Drenthe.

Dit jaarverslag is tot stand gekomen met medewerking van medewerkers en trainees van Libau. De interviews zijn uitgewerkt door Kees de Graaf (Studio Platz).

Fotoverantwoording

Dank aan alle personen en organisaties die toestemming hebben verleend voor het gebruik van hun beeldmateriaal.

Fotografie

Ronnie Zeemering (Zeemering Media)
Janna Bathoorn
Christi Wijnen Fotografie
Walter Frisart FOTOwerk

Bronvermelding

Bijschriften met locatie foto's en bronvermelding bij foto's zelf.

Libau heeft voor deze publicatie geprobeerd alle rechthebbenden van de getoonde afbeeldingen op te sporen en hun toestemming te vragen voor opname in deze publicatie. Mocht er desondanks iemand zijn die meent enig recht te kunnen doen gelden op een gepubliceerde afbeelding, neem dan contact op met Libau.

Ontwerp en vormgeving

De Merkstudio

Druk

Zalsman Groningen

© Libau, juli 2024

LIBAU
GRONINGEN & DRENTHE

Hoge der A 5
9712 AC Groningen
050 - 312 65 45
info@libau.nl
www.libau.nl

Foto achterzijde:
Nagebouwd ijzertijderf in het oertijdpark
van het Hunebedcentrum in Borger.
Foto: Hunebedcentrum Borger

LIBAU
GRONINGEN & DRENTHE

LIBAU. VOOR DE SAMENLEEFOMGEVING.

WWW.LIBAU.NL